

Univerzita Pardubice

Fakulta filosofická

**Šikana na základní škole
jako důsledek nezdravých vztahů ve třídě**

Táňa Vojtová

Bakalářská práce

2009

University of Pardubice
Faculty of Arts and Philosophy

**Bullying at Basic School
as a Result of Unsound Relationships in the Class**

Táňa Vojtová

Bachelor Thesis

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Táňa VOJTOVÁ**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociologie**

Název tématu: **Šikana na základní škole jako důsledek nezdravých vztahů ve třídě**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Autorka se chce zabývat šikanou na škole ze sociologického hlediska, soustředí se na charakteristiku pojmů, popis stádií vývoje šikany, trojrozměrný pohled na šikanu, způsoby řešení šikany, porovnání výskytu šikany v ČR a jiných zemích.
Cílem vlastního průzkumu bude zjistit úroveň vztahů mezi žáky vybraných tříd a jak žáci vnímají šikanu, výsledky budou porovnávány mezi speciálními a běžnými třídami.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Kolář, Michal.: Bolest šikanování – Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách. Praha, Portál 2001. 256 s.

Kolář, Michal.: Skrytý svět šikanování ve školách : příčiny, diagnostika a praktická pomoc. Praha, Portál 2000. 128 s.

Novák, Tomáš – Cappony, Věra.: Sám proti agresi. Praha, Grada Publishing 1996. 128 s.

Pöthe, Peter.: Dítě v ohrožení. Praha, Nakladatelství G plus G 1999. 188 s.

Erb, Helmut.: Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha, Nakladatelství AMULET, s.r.o. 2000. 128 s.

časopis Týden (14/2007): Videoklipy plné ponižení

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jaroslav Paulovič
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Livia Šavelková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlášení

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 24.3.2009

Táňa Vojtová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala panu PhDr. Jaroslavu Paulovičovi za jeho cenné rady a konzultace při odborném vedení mé bakalářské práce. Díky patří i mé rodině a všem, kteří mi dali možnost spolupráce během realizace mé studie.

ANOTACE

Práce se zabývá šikanou na základní škole jako nemocí napadající harmonické vztahy ve skupině, jejími důsledky na agresora, na oběť, i na ostatní členy skupiny. Zaměřuje se na důležitost zdravých sociálních vztahů uvnitř školních tříd coby prevenci šikany a ukazuje, jak mohou rodiče a pedagogové poskytnout první pomoc šikanované oběti. V závěru se práce hlouběji věnuje konkrétním postojům žáků druhého stupně základní školy k šikaně a jejich návrhům na nejvhodnější řešení tohoto problému.

KLÍČOVÁ SLOVA

Šikana, agresor, oběť, agrese, sociální vztahy.

SUMMARY

The thesis deals with bullying in basic schools depicting it as an illness of harmonic relationships in a group of pupils, which is a result of an aggressor's behaviour. Furthermore it shows the impact of bullying on the victim and other members of the group as well. In the work there is also to be found a part concerning the significance of sound social relationships within school classes as a prevention of bullying. It also describes how important role parents and teachers may play in helping the victim. Eventually it analyses particular approaches of pupils of the second grade towards bullying and their proposals to solve this problem.

KEY WORDS

Bullying, aggressor, victim, aggression, social relations.

OBSAH

ÚVOD	10
1. CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH POJMŮ PROBLÉMU ŠIKANA	12
1.1 ŠIKANA A JEJÍ VÝSKYT VE SPOLEČNOSTI	12
1.2 AGRESOR	14
1.2.1 Motivy agresorů vedoucí k agresí:	14
1.2.2 Typy agresorů	15
1.3 OBĚŤ	16
1.3.1 Varovné příznaky šikanovaného žáka	16
1.3.2 Co oběť prožívá	17
2. TROJROZMĚRNÝ POHLED NA ŠIKANU	18
2.1 ŠIKANOVÁNÍ JAKO NEMOCNÉ CHOVÁNÍ	18
2.2 ŠIKANOVÁNÍ JAKO ZÁVISLOST	19
2.3 ŠIKANOVÁNÍ JAKO PORUCHA VZTAHŮ VE SKUPINĚ	20
2.3.1 Pět stádií onemocnění vztahů skupinového organismu	20
3. NÁSLEDKY ŠIKANOVÁNÍ	23
3.1 NÁSLEDKY PRO OBĚTI	23
3.2 NÁSLEDKY PRO AGRESORY	24
3.3 NÁSLEDKY PRO OSTATNÍ ŽÁKY	24
4. SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ ŠKOLNÍ TŘÍDY	25
4.1 DÍTĚ VE ŠKOLE	25
4.2 STRUKTURA TŘÍDY	26
4.3 CO NAPOMÁHÁ KE VZNIKU ŠIKANY UVNITŘ TŘÍDY	27
4.4 POZNÁNÍ NEMOCI SOCIÁLNÍCH VZTAHŮ VE TŘÍDĚ	28
5. ZVYŠUJÍCÍ SE VÝSKYT ŠIKANY V ČR	30
5.1 MĚSÍC ŠKOLNÍHO NÁSILÍ V ROCE 2007	30
5.2 MÉDIA A ŠIKANA	31
5.3 ŠIKANA V ČR A V JINÝCH ZEMÍCH	32
6. JAK ŠIKANU ŘEŠIT	34
6.1 PRVNÍ POMOC OD PEDAGOGŮ	35
6.2 PRVNÍ POMOC OD RODIČŮ	37
7. PRŮZKUM POSTOJŮ ŽÁKŮ K ŠIKANĚ	40
7.1 VÝZKUMNÝ ZÁMĚR	40
7.2 ÚVODNÍ PROJEKT VÝZKUMU	41
7.3 PROVEDENÍ PRŮZKUMU	43
7.4 ZAMĚŘENÍ DOTAZNÍKU	44
7.5 VÝSLEDKY PRŮZKUMU – DÍLČÍ OVĚŘENÍ HYPOTÉZ	46
7.5.1 Míra spokojenosti v kolektivu třídy	46
7.5.2 Vysvětlení pojmu šikana	47
7.5.3 Ochota žáků pomoci oběti	48
7.5.4 První člověk, kterého by respondent upozornil na výskyt šikany	50
7.5.5 Zkušenost respondentů s šikanou	52
7.5.6 Struktura agresorů dle pohlaví	54
7.5.7. Struktura obětí dle pohlaví	55
7.5.8 Komu se oběti šikany svěřují nejčastěji	56
7.5.9 Domněnky obětí, proč byli šikanováni	57
7.5.10 Důvěra ke třídnímu učiteli	58
7.6 DALŠÍ VÝSLEDKY, KTERÉ VYPLYNULY Z PRŮZKUMU	59
7.6.1 Nejvhodnější trest pro agresora	59
7.6.2 Kolektivy jednotlivých tříd	61
7.6.3 Co respondenti odpověděli v otázce navíc	62
ZÁVĚRY A DISKUZE	63
PRÍLOHY	70
1. DOTAZNÍK	70
2. VYJÁDRĚNÍ NÁZORŮ ŽÁKŮ NAVÍC	73

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka č. 1: Druhy šikany.....	13
Tabulka č. 2: Typy agresorů.....	15
Tabulka č. 3: Struktura respondentů dle pohlaví a tříd.....	43
Tabulka č. 4: Přímá zkušenost s šikanou v kolektivu jednotlivých tříd.....	61
Tabulka č. 5: Přehled ověřených hypotéz.....	65-66
Tabulka č. 6: Co dívky odpověděly v otázce navíc.....	73
Tabulka č.7: Co chlapci odpověděli v otázce navíc.....	74
Graf č.1: Pocit spokojenosti v kolektivu vlastní třídy.....	46
Graf č. 2: Charakteristika pojmu šikana.....	47
Graf č. 3: Případná pomoc šikanované oběti.....	48
Graf č. 4: Struktura respondentů, kteří by oběti pomohli, dle pohlaví.....	49
Graf č. 5: První člověk, kterého by respondent upozornil na výskyt šikany.....	50
Graf č. 6: První člověk, kterého by respondent upozornil na výskyt šikany – odpovědi dívek v poměru s odpověďmi celku.....	51
Graf č. 7: Zkušenost s šikanou.....	52
Graf č. 8: Forma šikany, se kterou se oběť setkala.....	53
Graf č. 9.: Struktura agresorů dle pohlaví ..	54
Graf č. 10: Struktura obětí dle pohlaví.....	55
Graf č. 11: Komu se oběti šikany svěřují nejčastěji.....	56
Graf č. 12: Domněnky obětí, proč u nich docházelo k šikaně.....	57
Graf č. 13: Postoje žáků k možnosti svěřit se třídnímu učiteli, v případě jejich šikanování.....	58
Graf č. 14: Nejvhodnější trest pro agresora, podle respondentů	59
Graf č. 15: Poměr návrhů trestů pro agresora u chlapců a dívek.....	60

ÚVOD

Šikana je závažný společenský problém, kterému ,bohužel, není věnována příliš velká pozornost. Se šikanou se může setkat každý člověk, a to téměř všude. Doma, v práci, ve škole, v zájmové skupině. Násilí ve společnosti roste – nejen mezi dospělými - ale i u dětí a mladistvých. Předmětem mé práce je šikana na základní škole, což je široce diskutovaný problém. Na tuto skupinu jsem se zaměřila proto, že děti a mladiství jsou negativními faktory nejvíce ovlivnitelní. Společnost potřebuje silné jedince a šikana bohužel dokáže svou oběť poznamenat tak, že nebude schopna sebejistého vystupování a každá nová interakce pro ni bude těžká. V některých případech si dokonce šikanovaná oběť raději vzala život, než aby snášela útrapy způsobené agresory; a ačkoliv se to jeví jen jako scéna z amerického filmu, reálným dějištěm takového vyústění šikany bývá i Česká republika. Prostřednictvím této studie bych chtěla tento problém zviditelnit a ukázat, jaké odstrašující důsledky z něj mohou vyplynout.

V první části práce se zaměřuji na charakteristiku šikany, její vývoj, její výskyt ve společnosti; popisuji její podstatné rysy, projevy a druhy. Také uvádím společné znaky, které lze identifikovat u agresorů, či jejich motivů vedoucích k agresii. Ve stejné míře se věnuji i nepřímým důkazům, podle kterých můžeme poznat oběť šikany, a také pocitům, které oběť prožívá.

Ve druhé kapitole práce popisuji tzv. trojrozměrný praktický pohled na šikanování, kdy je šikanování vnímáno jako nemocné chování, jako závislost a jako porucha vztahů ve skupině.

Ve třetí kapitole ukazuji, že šikana může mít následky nejen pro oběť a agresora, ale také pro celou skupinu, ve které k tomuto jevu dochází.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na sociální vztahy uvnitř školní třídy: jaké statusy se objevují ve strukturách školních tříd a jak jsou pro vývoj třídních vztahů a pro možný výskyt šikany důležité charakterové vlastnosti třídního vůdce. Neméně důležitý je popis rizikových faktorů vzniku šikany uvnitř třídy a výčet metod, kterými lze poznat poruchy sociálních vztahů ve třídě.

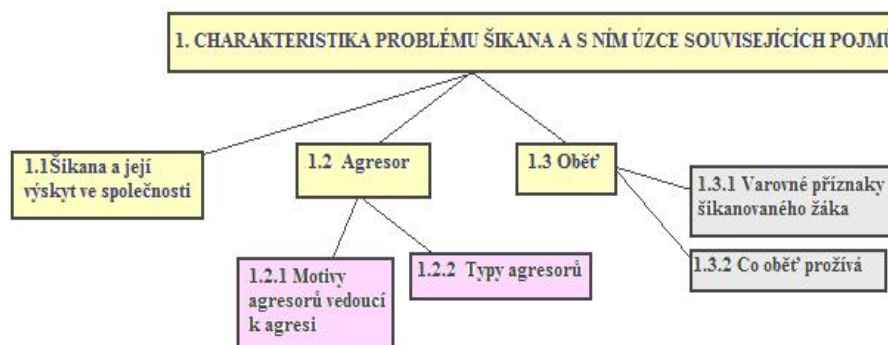
V páté kapitole se věnuji výskytu šikany v ČR, a to především popisem událostí „měsíce násilí“ v roce 2007, kdy si děti a mladiství začali nahrávat na mobilní telefony videa, jak někdo někomu brutálně ubližuje. Práce obsahuje

i nástin vlivu médií na vznik šikany a uvádí i některé zahraniční zajímavosti spojené s šikanou.

V šesté kapitole je všeobecně popsáno, jak mají s šikanou bojovat rodiče oběti a jak pedagogové a jak lze využít prevence šikany.

V poslední kapitole práce jsou prezentovány výsledky průzkumu postojů žáků druhého stupně základní školy. S cíly uvedenými v zadání bakalářské práce se tato studie shoduje téměř ve všech bodech. Šetření se zaměřovalo na zjištění úrovně vztahů mezi žáky vybraných tříd a na to, jak žáci vnímají šikanu. Vlastní průzkum, oproti původním záměrům, však neobsahuje porovnání výsledků mezi běžnými a speciálními třídami, jelikož ve vybraném vzorku pěti tříd je pouze jedna speciální třída. Cíle průzkumu se naopak rozšířili o snahu poznat, jaké řešení šikany či jaký způsob trestání agresorů by samotní žáci navrhovali.

1.CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH POJMŮ PROBLÉMU ŠIKANA

Tato kapitola se zabývá charakteristikou šikany. Jsou v ní popsány podstatné rysy, projevy a druhy této sociální „nemoci“, dále typické vlastnosti agresorů, jejich nejčastější motivy, které je vedou k agresi, a je zde také uveden výčet typů agresorů. Další část kapitoly je věnována obětem šikany, tomu, co oběť prožívá. Pozornost směřuje i k řešení otázky, jak rozlišit varovné příznaky, podle kterých lze poznat šikanovaného žáka.

1.1 Šikana a její výskyt ve společnosti

S šikanou se může setkat každý jedinec. Nejvíce ohrožení jsou však děti a mladiství, protože právě pro ně může šikana znamenat rozsáhlé trauma. „Pojem šikana pochází z francouzského slova „chicané“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, např. vůči podřízeným nebo občanům.“ [Gajdošová, Herényiová 2006:215-216, uvozovky v originále] „Šikanování je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec.“ [Kolář 2001:17] Zařazuje se mezi patologické formy mezilidského soužití, kde si pomocí asociálního násilného jednání agresor zjednává převahu nad svou obětí. [Bendl 2003.:26]

Demokratickou společnost charakterizuje rovnost vztahů a práv mezi jejími členy. Šikanování, jako nemoc skupinové demokracie, se od této společenské normy výrazně odklání. Jde tu totiž o vztah založený na naprosté asymetrii sil, přičemž práva slabšího jsou upírána tím silnějším. [Kolář 2001:17]

Šikana mezi žáky základní školy není pro společnost novým jevem. „Šikana ve škole je zřejmě stará jako škola sama, neboť vždy docházelo k přestupkům, že „silnější“ ubližovali „slabším“.“ [Bendl 2003:15, uvozovky v originále] Bendl toto tvrzení opírá o existenci tzv. křticích praktik, jež byly známé již v 17. století na tehdejších školách. Šlo například o rituály, kdy starší žáci hrubě zacházeli s nezkušenými nováčky. [c.d.:15]

Šikana je problém celosvětový v důsledku toho, že násilí mezi dětmi na školách neustále narůstá a šíří se i v souvislosti s jeho globální infiltrací průmyslem dětské zábavy. S dětskou agresivitou se bohužel v dnešní době setkáváme častěji, než tomu bylo dřív. [Kolář 2001:15]

Podstatné rysy šikany [Bendl 2003:25]

- Nepoměr sil mezi agresorem a obětí
- Agrese je cílem jednání, nikoliv prostředkem k dosažení nějakého zisku
- Opakování agrese

Projevy šikany [Kolář 2001:32]

Projevy šikany lze podle tzv. trojdimenzionální „mapy“ členit na:

- 1) přímé a nepřímé
- 2) fyzické a verbální
- 3) aktivní a pasivní

Druhy šikany (kombinací lze vytipovat osm druhů šikanování)

Tabulka č. 1: Druhy šikany

Druhy šikanování	Příklady projevů
fyzické aktivní přímé	agresor napadá oběť
fyzické aktivní nepřímé	agresor někoho pošle, aby oběť napadl
fyzické pasivní přímé	agresor zabraňuje oběti posadit se
fyzické pasivní nepřímé	agresor odmítne oběti jít na WC
verbální aktivní přímé	agresor používá v komunikaci s obětí nadávky, urážky ...
verbální aktivní nepřímé	agresor o oběti rozšiřuje pomluvy
verbální pasivní přímé	agresor neodpovídá na pozdrav oběti
verbální pasivní nepřímé	spolužáci se nezastanou oběti

Zdroj: [Kolář 2001:32]

1.2 Agresor

Agresor bývá určitým způsobem nadřazen ostatním v kolektivu. Tato nadřazenost se může projevat ve vzhledu agresora, v jeho fyzické síle, nebo ve schopnosti komunikovat a bavit ostatní. „Šikana je jedním z případů viktimizace, tj. chování, které z někoho vytvoří obět. Vztahem obětí a pachatelů se zabývá vědní obor zvaný viktimologie. Jedním z předmětů výzkumu tohoto vědního oboru je právě šikana.“ [Bendl 2003:12]

Podle specialisty na šikanu v ČR Dr. Michala Koláře se zpravidla agresori nijak zvlášť od ostatních neliší. Většinou nejde o psychopaty či sadisty, ale o jedince silně egoistické a egocentrické. [Kolář 2001:72] Sám Kolář se většinou setkal s agresory, coby silnými jedinci v dané problémové skupině, kteří dokonale ovládali svůj strach – dokázali ho skrývat před sebou i před ostatními - a zneužívali strachu druhých. Agresor nemusí oplývat právě silou fyzickou, silná může být jeho psychika. [c.d.:85] Osobnosti agresorů jsou mravně a duchovně nezralé, typická je u nich nenasytná touha po moci a neschopnost tvůrčí spolupráce. [c.d.:86] „Určitá specifika existují u šikan (...) i ve vztahu k pohlaví a prostředí. Praxe nasvědčuje tomu, že u dívek je výskyt šikanování oproti chlapcům nižší (přinejmenším brutálních forem).“ [c.d.:48, kurzíva v originále]

1.2.1 Motivy agresorů vedoucí k agresi:

[Kolář 2001:85-86, uvozovky v originále]

- **krutost** - skvělý pocit z trápení oběti
- **touha po moci**
- **upoutání pozornosti** - agresor je rád středem pozornosti svých spolužáků – diváků
- **zabíjení nudy** - citově prázdný tyran nachází konečně to, co ho baví
- **motiv „ Mengeleho“** - nutkání rozebrat oběť jako hračku a coby badatel vyzkoušet, co vše člověk vydrží
- **žárlivost** - spolužáci se mstí dobrému žákovi, jelikož mu závidí přízeň učitelů
- **„prevence“** – bývalá oběť, ze strachu před opakováním šikanování, začne šikanovat sama

- **vykonat něco velkého** – někteří agresoři jsou celkově neúspěšní (neúspěchy ve škole, ve sportu ...), šikanováním dokazují sami sobě, že jsou schopní nějakého výkonu

1.2.2 Typy agresorů

[Kolář 2001.:86-87]

Podle Dr. Michala Koláře se můžeme setkat se třemi výraznými typy agresorů. Na základě jejich typických vlastností jsem jim pro lepší přehlednost dala pracovní názvy: Vztekoun, Vypočítavý svatoušek a Bavič třídy.

Tabulka č. 2: Typy agresorů

Typy agresorů:	1. „Vztekoun“	2. „Vypočítavý svatoušek“	3. „Bavič třídy“
Znaky:	hrubý, primitivní, impulsivní, silný energetický přetlak, kázeňské problémy (narušený vztah k autoritě, zapojení do gangů páchajících trestnou činností)	slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, úzkostný, někdy sadistické tendence v sexuálním smyslu	optimistický, dobrodružný, „srandista“, výmluvný, značná sebedůvěra, oblíbený, vlivný
Projevy:	masivní, tvrdá a nelítostná šikana; vyžaduje naprostou poslušnost; šikana jako nástroj k zastrašování ostatních	cílené a rafinované násilí a mučení, děje se spíše ve skrytu beze svědků	šikana jako forma pobavení sebe i ostatních, zdůrazňuje „humorné“ a „zábavné“ stránky
Specifika rodinné výchovy:	často výskyt agrese a brutality rodičů; agresoři vrací nebo napodobují násilí	často důsledný a náročný přístup, přísná výchova, někdy až vojenský dril bez lásky	žádná významná specifika, v obecné rovině citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině

Zdroj: [Kolář 2001.:86-87]

1.3 Oběť

Agresor nebo agresoři si za svou oběť vybírají někoho, kdo je slabší, někoho, na koho svádí, že vzbuzuje jejich agresi. Je důležité říci, že šikanovanou obětí se může stát téměř kdokoliv. Bývají to ale většinou děti, které jsou plaché, tiché a zakřiknuté.

Obětí se stává přecitlivělý jedinec, který není zvyklý na život v kolektivu. Často bývá obětí jedináček nebo dítě, které nenavštěvovalo mateřskou školu. [Bendl 2003:26] Většina agresorů si vybere snadnou oběť - bázlivou, nasmělou a osamocenou. Agresory však na oběti kromě nasmělosti přitahuje i jakákoliv jiná známka slabosti a odlišnosti: fyzické nebo mentální postižení, vada v dokonalém vzhledu, dobrý prospěch ve škole, obliba vážné hudby, apod. Často se jedná o děti, které se nenaučily, že v kolektivu je třeba umět si poradit sám bez pomoci druhých. Bývá to důsledek výchovy rodičů. Někteří rodiče své dítě hýčkají, nadměrně ho ochraňují a brání mu tak, aby si vytvořilo schopnost bojovat s překážkami života samo. Na druhou stranu jiní rodiče svému dítěti neumí projevit něžnost. To může vyvolat u dítěte představu, že není dobrý k tomu, aby ho měl někdo rád, a tím pádem si neosvojí pocit vnitřního bezpečí. V obou případech dítě citově strádá a může se stát lehce obětí šikany. [Bourcet, Gravillonová 2006:23]

1.3.1 Varovné příznaky šikanovaného žáka

[Gajdošová, Herényiová 2006:219]

Hlavní zákeřnost šikany spočívá v tom, že jde o skrytý a velice špatně odhalitelný jev. Šikanu nelze poznat na první pohled. Je tedy důležité, aby si rodiče i pedagogové všimli varovných nepřímých znaků šikany, které se u oběti projevují. U šikanovaného dítěte si můžeme všimnout například toho, že:

- Je ve škole osamocen, nemá kamarády a se spolužáky se nebaví.
- Je smutný, zaražený a depresivní, nevypráví o tom, co se děje ve škole či mimo školu.
- Nechodí na tělocvik, zůstává ve třídě, má neomluvené absence.
- Zhorší se mu prospěch, je nesoustředěný a bez zájmu.
- Často je nemocen a chodí k lékaři.

- Do třídy chodívá až s učitelem, o přestávce se pohybuje blízko sborovny.
- Ostatní spolužáci žertují na jeho úkor, smějí se jeho neúspěchům u tabule.
- Domů přichází oklikami, hladový, s modřinami, které neumí vysvětlit.
- Vyhrožuje sebevraždou.
- Utrácí hodně peněz a nedokáže odůvodnit za co.
- Bojí se chodit do školy nebo ze školy, vyžaduje, aby pro něj rodiče jezdili autem.
- Stále ztrácí peníze a jiné věci.
- Nechce se svěřit s tím, co ho trápí.
- Sám začne šikanovat sourozence.

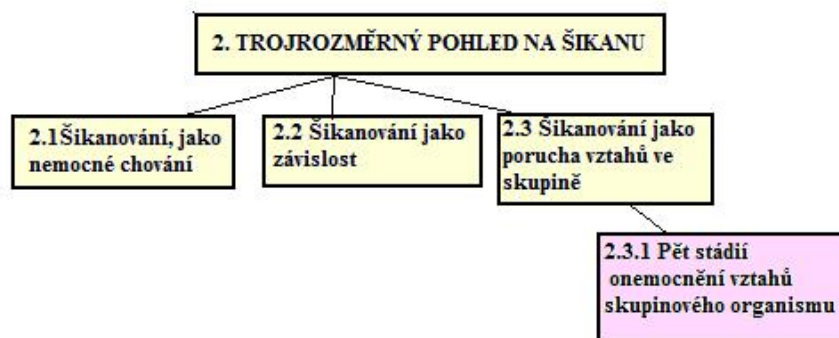
1.3.2 Co oběť prožívá

„Svět týraného dítěte je světem plným bolesti z opakujícího se zklamání a strachu z ohrožení. Tento svět je však jediný, který dítě má. Nemá na výběr, vrozené instinkty mu velí přežít (...). Na realitu naplněnou úzkostmi a strachem, se chtě nechtě musí adaptovat a přijímat ji jako normu.“ [Poëthe 1999:39]

Přestože každý člověk snáší agresi jinak, většina obětí se nevyhne pocitům studu a viny. Stud přichází první – oběť se stydí při pomyšlení, co by si o ní řekli kamarádi, kdyby věděli, že se nedokázal ubránit. Pocit viny u oběti nastupuje jako odůvodní toho, co se stalo. Oběť si snadno utvoří představu, že agresori jí ubližovali právem. Podle psychoanalytiků jde o obranný mechanismus, kdy si oběť vytváří odpověď na to, proč zažilo bolestnou událost, protože nic není tak znepokojivé, jako nevědět, proč k ní došlo. [Bourcet, Gravillonová 2006:29-30]

2. TROJROZMĚRNÝ POHLED NA ŠIKANU

[Kolář 2001:21-35]

Tato kapitola ukazuje, že šikanování lze zkoumat ze tří praktických hledisek, podle kterých je šikanování vnímáno jako:

- nemocné, čili patologické chování
- závislost
- porucha vztahů ve skupině

2.1 Šikanování jako nemocné chování

Šikanování jako nemocné chování lze charakterizovat tak, že „*Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.*“ [Kolář 2001:27, kurzíva v originále]

Druhy projevů agrese [Kolář 2001:28-30]

- fyzická agrese a používání zbraní
- slovní agrese a zastrašování zbraněmi
- krádeže, ničení a manipulace věcmi
- násilné a manipulativní příkazy
- zraňování izolací, oklikou a „uměleckými výtvary“

K čemu může tento pohled sloužit: [Kolář 2001:31]

- Jde o vnější pohled na šikanování.
- Zachycení alarmujících či nepřímých varujících signálů.

2.2 Šikanování jako závislost

[Kolář 2001:33-34]

V tomto pohledu jde o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Tento asymetrický vztah je určen strategií agresora: skrýt vlastní strach a využít strachu druhého. Tato strategie rozděluje žáky na silné a slabé, přičemž ti silní reagují silně a skrývají svůj strach tím, že ho vyvolají u druhých. Silní předvedou své přednosti a zakryjí tak své slabosti, což ti slabší nedokáží. Překvapivě mezi těmito skupinami žáků vzniká pouto – oboustranná trvalá vazba, kdy se navzájem potřebují. Zajímavé je, že je – li vůdce silných ze školy vyloučen, často je okamžitě slabými do jeho role alternován jiný ze silných žáků.

Při pokročilejších stádiích toto experimentování se strachem přerůstá v závislost mezi agresorem a obětí. Ovládání oběti je potom pro agresora „pilulkou proti strachu“. Agresor si vychutnává pocit moci. Tato slast ho čím dál více ovládá a on začíná být závislý na stupňování utrpení oběti. V některých případech se agresorovo brutální násilí odhalí. Stupňování brutality agresora může vyvolat u oběti sebezničující síly, jejichž následkem může být extrémní forma závislosti a to tzv. identifikace s agresorem. To se projeví tak, že oběť agresora vnímá jako kamaráda, vzhlíží k němu a obdivně ho poslouchá na slovo.

„Vztah agresora a jeho oběti je podobný obrazu dvou boxerů v ringu, kde jeden má výraznou převahu: ten slabší, kterému docházejí síly, se pokouší zaklesnout do agresivnějšího soka, obejmout ho, být mu co nejbliže, protože tak mu nehrozí, že jej agresor přímým úderem srazí k zemi.“ [Kolář 2001:33]

K čemu může tento pohled sloužit:

- Jde o vnitřní pohled, díky kterému můžeme určit stupeň závislosti.
- Vyplývá z něj požadavek nekonfrontovat agresora s obětí, existuje mezi nimi skrytá vazba, vztah spolupráce.
- Významný pro diagnostiku i léčbu.

2.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

[Kolář 2001:35-43]

V tomto pohledu jde o onemocnění celé skupiny, o těžkou poruchu vztahů skupinového organismu. Šikana se nikdy neděje ve vzduchoprázdnu, ale vždy v kontextu nějaké skupiny. Proto nikdy nejde jen o záležitost agresora a oběti.

2.3.1 Pět stádií onemocnění vztahů skupinového organismu

1. stádium – zrod ostrakismu

Pro většinu pedagogů a rodičů je šikana něco neobvyklého, něco, co se v normální třídě bez přítomnosti výjimečných podmínek (přítomnost sadisty, atd.) nemůže stát. Šikana se však může objevit v každé skupině.

Pro toto stádium je typické, že si žáci ve třídě začnou uvědomovat méně vlivné a oblíbené žáky. Na těchto černých ovcích si naopak ti oblíbení a vlivní žáci zkoušejí prvky šikanování, tzv. ostrakismus. *„Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, sprádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.“* [Kolář 2001:36, uvozovky a kurzíva v originále] Zde již jde o zárodečnou podobu šikanování.

2. stádium – fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ostrakismus někdy přerůstá do dalšího stádia, a to především z dvou hlavních důvodů:

1) Stoupá-li ve skupině napětí, fungují ostrakizovaní žáci jako ventil stresu agresorů. Spolužáci si na nich ventilují nepříjemné pocity vyvolané např. nervozitou před písemnou prací, či blížícím se konfliktem s učitelem nebo pouhým odporem k chození do školy. Už nejde o psychický nátlak, ale začíná se objevovat fyzická agrese. Třída se může takto „tmelit“ i v mimotřídních podmínkách (škola v přírodě, výlety, brigáda). Žáci spolu tráví více času než ve škole a tvoří se mezi nimi hlubší vztahy. Pro přežití nudného programu přitvrzují zábavu na úkor zranitelného spolužáka.

2) Druhým důvodem bývá to, že se v jedné třídě setká více agresivních jedinců. Ti své potřeby uspokojují přirozeně násilím. Agresoři pocítují, jak chutná moc týráním a bitím slabších. Tento pocit u nich může prolomit poslední zábrany, a oni potom mohou své agresivní chování opakovat. Další vývoj závisí už na složení třídy. V případě, že ve skupině existují kamarádské zdravé vztahy a žáci mají odpor k násilnostem a ubližování slabším, pokusy o šikánování neuspějí. Pokud se ale v tomto stupni nenajde nikdo, kdo by se oběti zastal, potom se šikana rozjíždí ve větším rozsahu.

3. stádium: klíčový moment – vytvoření jádra

„Jestliže se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresí jednotlivců, často se utvoří skupinka agresorů, „úderné jádro“. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti.“ [Kolář 2001:39, uvozovky v originále] Oběťmi často bývají ostrakizovaní žáci z prvního stádia. Skupina je už rozdělena na podskupiny a „kliky“, které mezi sebou bojují o vliv. Toto stádium je klíčovým momentem. Jestliže se nezformuje silná pozitivní skupina se stejným vlivem jako mají tyraní, šikana se vyvine do pokročilého stádia. Rovnováha mezi těmito dvěma nejsilnějšími podskupinami je však křehká a lehce ji může zničit například příchod dalšího agresora, či „typické“ oběti z jiné školy. „Podle mých zkušeností se však silné podskupiny charakterově slušných žáků nevyskytují příliš často. Navíc jejich členové mají vždycky nevýhodnou pozici vůči agresorům, kteří nedodržují pravidla. Charakterově slušný žák respektuje pravidla, a navíc „nebonzuje“, což je zákon nejvyšší. Tak vlastně nepřímou umožňuje bujení choroby.“ [Kolář 2001:39, uvozovky v originále]

4. stádium: většina přijímá normy agresorů

K této etapě dochází v případě, že silná pozitivní skupina neoslabila úderné jádro. Ve skupině dochází k proměně. Normy agresorů jsou chápány jako nepsané zákony. K agresorům se připojují už i mírní žáci a chovají se krutě, mají z týráním také pocit uspokojení.

5. stádium: totalita, neboli dokonalá šikana - „stádium vykořisťování“

V tomto stádiu dochází k realizaci ideologie šikanování. Normy agresorů jsou respektovány téměř všemi. Žáci jsou rozdělení na dvě skupiny, které Kolář označuje jako otrokáře a otroky, přičemž otrokáři využívají na otrocích všeho, od materiálních hodnot, po jejich city, tělo, schopnosti atd. Agresori ztrácejí poslední zábrany a šikanování se pro ně stává závislostí. Oběti nejsou schopny se proti opakovanému násilí bránit. Zlo podobné fašismu vítězí především v menších skupinách, původně neutrální členové se čím dál více zapojují do týrání. V nastolené ideologii násilí není místo pro soucit či pocit viny. Brutalita se zvyšuje a někdy se i šikanování důsledkem brutálních zranění provalí. Tento nejvyšší stupeň šikanování je však spíše záležitostí vězení, vojenských prostředí a výchovných ústavů pro mládež. Ve školách se vyskytuje v mírnější podobě, a to v případě, že je vůdce jádra sociometrickou hvězdou třídy, zvoleným předsedou třídy a žákem s výborným prospěchem. Pomáhá pedagogovi v organizačních věcech. Jakmile ho vedení dospělých podporuje a stojí za ním i třídní učitel, potom skryté volání o pomoc od slabšího méně charismatického a sympatického žáka je přehlíženo, či vykládáno v jeho neprospěch.

Poznámka autorky:

Vývoj 4. a 5. stádia je naprosto přesně popsán ve filmu *Klass* (*The Class*, 2007). Toto estonské drama natočené režisérem Iimarem Raagem na motivy skutečných případů šikany vypráví příběh chlapce Joosepa, studenta střední školy v Estonsku, který se stane obětí šikany. Joosep se od ostatních nijak zvlášť neliší, jde o slušného, chytrého žáka. Výběr motivů agresorů ve filmu není vidět, začátek filmu je zasazen již do pokročilého stádia šikanování, kdy skupinka tří nejsilnějších jedinců ze třídy obtěžuje tohoto chlapce. Jejich brutalita se neustále zvyšuje, až se jeden z agresorů, chlapec Kaspar, Joosepa zastane. To způsobí, že se celá třída obrací i proti němu. Zbytek filmu ukazuje, jak třída vedená zbývajícími dvěma agresory velice krutě šikanuje tyto dva chlapce. Trýzní je každý den před školou, ve škole i po škole, chlapci se nedokáží tomuto násilí ubránit. Jsou zde dokonale vidět rysy šikany jako nepochopitelný poměr sil mezi agresory a oběťmi a opakovaná agrese. Joosepovi nepomáhá ani přístup jeho despotického otce, který bere jeho pozici oběti jako naprostou prohru muže. Třída, v níž propukla tato sociální nemoc, je natolik stmelená a silná, že přesvědčí pedagogy i ředitelku školy o tom, že Joosepa šikanuje Kaspar. Kasparovi nikdo nevěří, ačkoliv je to jediný člověk, který se snaží Joosepovi pomoci. Brutalita a zloba třídy se neustále stupňuje i v sexuálním humoru, kdy jsou Joosep s Kasparem vnímáni jako homosexuálové. Příběh graduje, když třída násilně přinutí tyto chlapce k sexuálnímu styku a ponechá je tváří v tvář svému ponížení. Druhého dne ráno přijdou chlapci do třídy s pistolemi a většinu třídy postřílí. Příběh končí tím, že Joosep vztáhne zbraň i proti sobě.

Tento film je tak emočně silný, že by jej měli vidět všichni žáci jak na základní tak střední škole. Podle mého názoru je jeho shlédnutí vhodné jako prevence šikany – je i vhodným podnětem k rozproudění diskuse na téma šikana. Může uvolnit potřebu žáků a studentů o zažitých projevech šikany hovořit. Na tomto filmu je také vidět, že šikana může souviset s jevy typickými pro davové chování.

3. NÁSLEDKY ŠIKANOVÁNÍ

Je velice důležité, aby výskyt šikany byl objeven, pojmenován a řešen. Šikana není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti. Děje se vždy v nějaké skupině, vede ke vzniku specifické situace, má své příčiny, podmínky a aktéry, často s výraznou orientací osobnosti. Tato kapitola se tedy zabývá tím, jaké následky má šikana pro oběť, pro agresora a pro skupinu, ve které k ní dochází.

3.1 Následky pro oběti

Dítě, kterému je systematicky ubližováno, žije v neustálém strachu z dalšího ohrožení. „Pocity strachu jsou zpočátku vázány výlučně na události šikanování, postupně však přecházejí do trvalé úzkosti a deprese. Ta se projevuje mnoha způsoby, včetně poruch usínání, nočním probouzením, nočními můrami, dále bolestmi hlavy, břicha nebo zvracením. (...) Dlouhodobé šikanování má za důsledek nízké sebevědomí, na hranici hlubokých pochybností o vlastní hodnotě.“ [Poëthe 1999:119] Když není šikana odhalena nebo je dokonce přehlížena, je vysoce pravděpodobné, že oběť bude v pozdějším životě nějakým způsobem deformovaná v oblasti sebepojetí, sebevědomí, atd. Dospělí, kteří v dětství šikanu zažili, uvádějí vážné následky: ženy mají problém vůbec někomu důvěřovat, mívají strach z nových situací, z úspěchů. Muži mívají stejné problémy jako ženy, navíc bývají nekomunikativní a stávají se z nich samotáři. Odstrašující je fakt, že velké procento z těchto mužů a žen se pokusilo o sebevraždu, nebo na ni alespoň mysleli. [Train 2001:45]

3.2 Následky pro agresory

Jedinci, kteří v minulosti šikanovali, si tuto zkušenost zafixují, a mají tendenci být členy pochybných part, zejména v posledních ročnících základní školy. V budoucnu mívají sklony ke kriminalitě. [Bendl 2003:39] „Agresor ponechaný svému „nutkavému“ osudu se stává „charakterovým mrzákem“, u něhož se povážlivě upevnily antisociální postoje a celková připravenost pro trestní činnost.“ [Kolář 2001:100, uvozovky v originále]

3.3 Následky pro ostatní žáky

Působení agresorů má negativní vliv i na ostatní členy skupiny, ve které k šikaně dochází. Jde o tzv. morální infekci, která má schopnost rychle se šířit. Postihuje nešikanující spolužáky, kteří tak v důsledku této nákazy šikanování schvalují a nakonec se na něm i spoluúčastní. [Bendl 2003:39] Tito žáci „... ztrácejí iluze o společnosti, která by každému člověku měla zajistit ochranu proti jakékoliv formě násilí. (...) Mravní i zákonné normy jsou zcela bez zábran porušovány, aniž by to pro agresory znamenalo nějakou komplikaci. (...) Obdobně potom přistupují k násilí a k porušování zákona ve svém dalším životě.“ [Kolář 2001:100, kurzíva v originále] Výukový efekt ve skupině, kde probíhá šikana, je minimální. Výuková funkce se vytrácí a všichni členové jsou v různé míře poškozováni. [c.d.:100]

4. SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ ŠKOLNÍ TŘÍDY

Tato kapitola se hned v začátku zabývá tím, co znamená pro dítě povinná školní docházka. V další části je popsáno, jaké typické statusy můžeme v každé struktuře školní třídy nalézt. Dále jsou v této kapitole charakterizovány faktory, které mohou nevědomky napomáhat výskytu šikany v dětských kolektivech. V poslední části kapitoly jsou uvedeny některé příklady metod, díky kterým lze rozpoznat, v jakém stavu jsou vztahy mezi žáky.

4.1 Dítě ve škole

Pro každé dítě je velmi důležité, aby se ve své třídě cítilo dobře. Škola může pro dítě představovat druhý domov. Základní škola je totiž prostředím, kde musí dítě - chtě nechtě - trávit část svého života.

Příchodem do školy se jedinec začleňuje do instituce, která má vzdělávací, socializační a výchovné funkce. Spolu s ostatními vrstevníky ve třídě má jedinec společné určité výchovné a vzdělávací cíle. Ve strategiích a plánování splnění těchto cílů má hlavní roli učitel. Třída coby malá sociální a zároveň formální skupina by měla mít na vysoké úrovni: kohezi (soudržnost), integritu (celistvost, neporušenost, nedotknutelnost), školní úspěšnost. [Gajdošová, Herényiová 2006:109-110]

4.2 Struktura třídy

Podle poznatků z praktických zkušeností z alternativní školy na Slovensku, kde Doc. PhDr. Eva Gajdošová, Csc., a PhDr. Gabriela Herényiová, Csc. působily, se ve třídách často objevují tyto statusy: hvězdy; přijatí a upřednostňovaní; nepřijatí; odmítaní a izolovaní. Na vytvoření statusů mají vliv faktory jako: prospěch (odmítaní bývají žáci s výborným prospěchem či žáci vyzdvihovali učitelem), vzhled (odmítaní žáků s tělesnými defekty), schopnosti (za vůdce si žáci vybírají ty šikovnější, života schopnější a aktivnější jedince, než jsou oni samotní, nikoliv však nejchytřejší jedince) či věk (v nižších ročnících jiné hodnoty než ve vyšších). [Gajdošová, Herényiová 2006:110]

V každé školní třídě se objevují tzv. pracovní a emoční vůdci. Pracovní vůdci bývají následováni ostatními spolužáky v řešení různých kolektivních problémů. K rozvíjení zdravých vztahů ve třídě přispívají spíše emotivní vůdci. Tito žáci dokáží usměrňovat a urovnávat konflikty mezi spolužáky a mezi třídami, vzbuzují u spolužáků důvěru, a mají tak v každé třídě nezastupitelnou roli. Pro zdravý chod třídy je nesmírně důležité, jaký vůdce je v jejím čele. Chová – li se vůdce před třídou vyzrálé a bez známek egocentrismu, skupina má sklony vyvíjet se výchovně pozitivně. Na druhou stranu může nesprávné chování vůdce či jeho konflikty s jiným vůdcem nebo jádrem třídy způsobit, že koheze třídy bude malá a třída se může rozdělit na vůči sobě nepřátelské a izolované skupinky. [Gajdošová, Herényiová 2006:111] Vůdce třídy má v rukou moc, kterou si ani neuvědomuje. Právě on může ukázat ostatním spolužákům, jaký mít postoj k projevům násilí. V opačném případě lhostejnost třídy pomáhá šikaně lehce se dostat do struktury třídy. [Bendl 2003:50]

4.3 Co napomáhá ke vzniku šikany uvnitř třídy

Čím více existuje ve třídě podskupinek, které mezi sebou bojují o vliv, tím více hrozí nebezpečí, že třída bude napadena virem šikany.

Šikana se vyskytuje vždy v uzavřených skupinách, ze kterých není pro jejich členy úniku. Školní třída je tedy pro ni strategicky výhodným místem. Agresor má zde jistotu, že se s obětí bude setkávat každý všední den ve škole, protože tam oběť docházet jednoduše musí. K jejímu trýznění si vybírá místa a okamžiky, kdy není pod dozorem pedagogů. Nejčastějším dějištěm šikany bývá tedy šatna, tělocvična, WC, chodba, a to především v době přestávek a obědů a volných hodin mezi vyučováním. [Bendl 2003:51]

Šikanu může nechtěně podpořit i sám pedagog, a to v situacích, kdy nevědomky k oběti pronáší ironické poznámky před třídou. Pedagog by neměl lehkomyšlně přehlížet žádné varovné signály upozorňující na výskyt šikany ve třídě. Měl by prověřit i ty ze signálů, které se mu zdají nepodstatné, jelikož jejich přehlížení a neřešení šikany si mohou žáci vyložit jako její schvalování. [Bendl 2003:52]

Existují i případy, kdy důležitým faktorem, který ovlivňuje změnu dítěte v agresora, je jednání a přemýšlení rodičů. Jsou to situace, kdy rodiče zakazují svému dítěti kamarádit s dítětem, které podle nich „za to nestojí“. Rodiče si totiž často neuvědomují, že to, že mluví o jiném dítěti zle, může způsobit, že jejich potomek bude dělat to samé co oni, ale veřejně. „S takovými rodiči je těžké pořízení. Když se jejich dítě dopouští ve škole šikany, často jeho chování omlouvají rádoby chytrými řečmi typu: „Aspoň se v životě neztratí“ – „Lepší když někoho šikanuje, než aby byl posera.“ – „Život se s nikým nemazlí.“ [Bendl 2003:53, uvozovky v originále]

4.4 Poznání nemoci sociálních vztahů ve třídě

Největší přehled o sociálních vztazích uvnitř školní třídy by měl mít třídní učitel a školní psycholog. K poznávání sociálních vztahů lze použít diagnostiky dynamické nebo diagnostiky testové.

Dynamická diagnostika se odehrává v přirozeném běhu života ve škole. Uskutečňuje se pomocí pozorování, povídání či ovlivňování skupiny při modelových situacích, a to formou hry, což je její hlavní výhoda, jelikož děti si hrají rády. Tato diagnostika pomáhá nahlédnout do morálky, postojů a hodnot nemocné skupiny. Do těchto skupinových technik, které napomáhají odhalit šikanu, patří například: **pohybové sociogramy a malé sociometrie** („ruka pozitivních a negativních vlastností“, „sousedí třídy“, „fotografie“ - zde se využívá především tělesné polohy, pohybu a pozic), **práce s osobním teritoriem** (kruh bezpečí, zmapování osobních a vzájemných hranic mezi žáky), **arteterapie zaměřená na orientaci ve vztazích ve skupině** (interakční kreslení – společná kresba domu), **pohybové testy osobnosti, sociologické sondy ve třídě** (mapa osobnosti, vzdálenost od vyřešení problému šikanování, pohybový test postojů k menšinám a násilí, ...), **řešení morálních dilemat, modelových a zátěžových situací** (především scénáře zaměřené na problematiku s šikanováním), **„obyčejné“ pozorování prvního vytváření kruhu ve třídě se zaměřením na neverbální projevy dětí** (povel „Dejte stoly a židle pryč a sedněte si do kruhu.“ ukáže, kdo kde sedí, vedle koho, v jaké pozici).

Z testové diagnostiky se nejvíce používá **sociometrie**, která měří vztahy uvnitř malých skupin. Dále se využívá hodnotový dotazník, dotazník morálního usuzování, projektivní techniky k odhalování postojů k šikaně (nedokončené věty, ...). [Kolář 2001:172-174]

Specialistovi na šikanu v ČR Michalu Kolářovi se jako nejlepší východiska pro léčbu nemocné skupiny nejvíce osvědčila metoda sociometricko-ratingových testů vztahů ve třídě (SO-RA-D) a dotazník specifických sociálních rolí ve škole (DSSR).

SO-RA-D - Hrabalův sociometrický test [Kolář 2001:175]

Tento standardizovaný test se hodně používá jako sonda do struktury meziosobních vztahů ve třídě a nachází vysoké uplatnění v pedagogicko-psychologických poradnách. Jeho autorem je duchovní otec pražského poradenství doc. Dr. Vladimír Hrabal st., CSc. Každý žák pomocí tohoto testu ohodnotí své spolužáky podle toho, jak mu připadají vlivní ve třídě a jak mu jsou sympatičtí. Hodnotícím prostředkem je pětistupňová škála, kde 1 označuje nejvyšší míru vlivu a 5 nejnižší. „Velkou výhodou pro diagnostiku šikanování je to, že jde, o nepřímou metodu. Případní agresori z ní nepoznají, o co nám při vyšetřování jde (...).“ [Kolář 2001:175]

DSSR – dotazník specifických sociálních rolí [Kolář 2001:175-176]

Jelikož ze SO-RA-Du nelze konkrétně vyčíst, jaký mají jednotliví žáci postoj k násilí a k šikaně, vytvořil Kolář doplnění Hrabalovy metody, a to DSSR. Jde tu o otázky: „Hádej, kdo to je“ (např.: „Kdo se umí ze spolužáků nejlépe prát?“, „Kdo nejvíce žaluje?“), přičemž žáci odpovídají na dotazy týkající se specifických sociálních rolí, postojů a vlastností. Díky poznatkům, získaným touto metodou, lze odhadnout, kdo je agresor, zda jsou ve skupině pozitivní zdravé vztahy či jaké postoje a hodnoty jsou pro žáky charakteristické. [Kolář 2001:175-176]

5. ZVYŠUJÍCÍ SE VÝSKYT ŠIKANY V ČR

V této kapitole je věnována pozornost stále se zvyšujícímu násilí mezi dětmi a mladistvými v ČR. Je v ní popsán výskyt modelů násilného chování v médiích, které mohou mít vliv na vznik agresivního chování u dětí. V závěru je nastíněna situace týkající se šikany v ČR s doprovodnými zahraničními zajímavostmi k této problematice.

5.1 Měsíc školního násilí v roce 2007

V ČR lze zaznamenat neustále se zvyšující násilí mezi dětmi a mladistvými. „Učitelé upozorňují školní a poradenské psychology na zcela nový jev v oblasti agrese a násilí ve školách – nejenže se zvyšuje agresivita a krutost dětí, ale právě tato krutost je dosti zvláštní. Děti páchají násilí bez pocitů hněvu či nenávisti a bez sadistického uspokojení, což znamená, že jde o nemotivované násilí.“ [Gajdošová, Herényiová 2006:209] Po Vánocích 2006 se dostaly dětem do rukou telefony a digitální fotoaparáty vybavené videokamerami coby vynikající zbraně pro malé agresory. Ti si tak mohou svůj pocit moci vychutnávat opakovaně, když si své trýznění slabšího mohou zdokumentovat. Jen během února a března 2007 bylo možné zaznamenat průměrně dvě závažné šikany na školách týdně.

Příkládám pro dokreslení shrnutí nejzávažnějších případů: [Menschik 14/2007: Videoklipy plné ponižení]

19.2. Tři chlapci z dětského domova vydírali svého mladšího kamaráda. Vyhrožovali mu, že ho vyhodí z okna, jestli jim nebude pravidelně obstarávat cigarety. Nejstarší agresor byl obviněn z vydírání.

- 20.2. *Tři slovenští žáci z deváté třídy tak brutálně mlátili svého spolužáka, až mu polámali obličejové kosti. Vše si natáčeli na kameru v telefonech a pak z těchto brutálních nahrávek sestříhali krátký film.*
- 28.2. *Dvě skupinky žáků ze dvou základních škol si domluvili hromadnou bitku. Stovka spolužáků přihlížela jejich mlácení a pošťuchování a tento zápas někteří z diváků natáčeli na telefon. Město se po tomto incidentu rozhodlo přijmout opatření proti šikaně.*
- 2.3. *Tři dívky ze základní školy byly a popálily mladší kamarádku jen proto, že se bavila s jiným děvčetem. Agresorky jsou obviněné z vydírání.*
- 19.3 *Žáci 9. třídy udělali hlouček kolem svého učitele a narazili mu na hlavu odpadkový koš. Učitel byl mezi pedagogy nováček, a tak se ani nebránil, neuvedl ani jména agresorů, kteří si navíc vše zaznamenávali na telefon.*
- 26.3. *V tento den vyšlo najevo, že vloni v listopadu se dvě dívky ze 7. třídy po návratu z vyučování pokusily o sebevraždu. Nedokázaly unést nadávky a urážky od spolužáků.*
- 29.3. *Žáci základní školy si domluvili bitku a vše si natáčeli na mobil. Vše se dostalo k řediteli a začalo vyšetřování.*

5.2. Média a šikana

Média jsou v dnešní době plná takovýchto případů, a můžeme se jen domnívat, co je důvodem stále se zvyšujícího násilí na našich školách. „Je zcela absurdní mluvit o dnešních dětech a mladistvých, jako by byli od narození egoistické, zlé stvůry. Většina mladých lidí je angažovaná, kreativní a plná fantazie a chce pro společnost něco udělat.“ [Erb 2000: 9] Sama moderní společnost je však vůči dětem a teenagerům agresivní. Dokazuje to snadná dostupnost drog přímo před školou či stále se zvyšující propagace pornografie. Pornografická videa jsou lehce přístupná na internetu, a to i pro ty nejmenší děti.

Časopisy pro teenagery, rozhlas, televize, internet - zkrátka všechna média jsou plná rad jak na sado-masochistické praktiky v sexu, plna příběhů, kde je vidět agresivní ubližování a týrání druhých. [Bourcet, Gravillionová 2006.:16] Pro dítě vše toto může mít trvalé následky. „Zhlédnout (...) podobný film je téměř stejné, jako být přítomný této scéně ve skutečnosti, může to způsobit skutečné narušení dětské psychiky a zkratování některých fází citového a sexuálního vývoje.“ [Bourcet, Gravillionová 2006:16] Násilnosti a projevy agrese se bohužel nevyhýbají ani animovaným pohádkám pro děti. Zde hrozí nebezpečí, že malé dítě nevnímá vážnost situace, a když vidí v pohádce, jak oblíbený hrdina masakruje svého kamaráda do krve, vnímá to jako přirozené jednání.“ [Erb 2000: 36]

5.3 Šikana v ČR a v jiných zemích

V ČR se problematice dětského násilí věnuje psychoterapeut a specialista Dr. Michal Kolář. Je v tomto oboru velice váženou osobou, jakýsi „lovec agresorů“, který je volán k nejsložitějším případům šikany. Podle něj je, bohužel, v každé třídě někdo, kdo se trápí, protože šikanu zažívá. Upozorňuje také na to, že brutalita agresorů na našich školách se neustále zvyšuje. [Menschik 14/2007, Videoklipy plné ponížení] Na základě praktických zkušeností Michala Koláře jsou ze všech školních institucí šikanou nejvíce ohroženy základní školy a učiliště. [Kolář 2001:19] O většině případů šikany na základních školách v ČR se ke škodě věci neví. Šikana zůstává stále ožehavým tématem, a tudíž dochází k tomu, že školy přesvědčivě tvrdí, že u nich k šikaně nedochází, a tím pádem tento problém zlehčují a vyhýbají se jeho řešení. [Kolář 2001:19-21] S šikanou na základní škole se trápí pedagogové téměř všude ve světě. „(...) v Norsku, Švédsku, Velké Británii apod., existuje však vůči nám podstatný rozdíl. Problém šikanování přiznali a něco s ním dělají.“ [Kolář 2001:20] Situace s šikanou je tak vážná, že například ve Francii mohou rodiče nechat pojistit své dítě pro případ, že se stane obětí šikany ve škole i po vyučování. [Bendl 2003:15]

„Křticí praktiky“ jsou jevem, který se vyskytuje na školách snad od doby, kdy byla otevřena první škola. V současnosti je možné se s nimi setkat například

na amerických univerzitách, kde existují „elitní studentské kluby“. Aby se do nich mohl začlenit nový student, musí ostatním členům klubu dokázat, že je členství hoden. Uchazeč musí proto podstoupit křticí praktiky, ve kterých je zkoušena jeho psychická i fyzická odolnost. Podobné rituály zažívali například „bažanti“ při nástupu na základní vojenskou službu, která byla součástí všeobecné branné povinnosti v ČR. Ve Francii je pro tyto praktiky používán název „bizutage“. Jde též o zasvěcování nováčků blízce šikaně. Oběti bizutage, kterými jsou studenti chystající se nastoupit do prvního ročníku vysoké školy, čeká téměř týdenní zkouška prostřednictvím fyzického i psychického týrání. Ačkoliv byla tato tradice zakázána zákonem oficiálně v roce 1928 (novelizován 1992), přesto se najde část představitelů škol, kteří bizutage tolerují jako tradici. [Bendl 2003:16]

Je tedy jisté, že šikana není problém pouze naší společnosti. Vyskytuje se téměř v každé škole. Zde záleží na každé z institucí příslušné země, jakým způsobem - a jestli vůbec - se rozhodne s šikanou bojovat.

6. JAK ŠIKANU ŘEŠIT

V této kapitole jsou popsány představy, jak využít prevence šikany, jak by měli první pomoc oběti poskytnout pedagogové a jak její rodiče.

„Pro každého je těžké přiznat, že ho někdo týrá, šikanuje či nemá rád. Právě to bývá pro oběť nejtěžší. Každý člověk, ať mladý, nebo starý, by chtěl být oblíbený a uznávaný.“ [Erb 2000: 47-48] K řešení problému šikany náleží i snaha předejít jí. Mezi preventivní opatření patří například: informovat žáky o kontaktech na osoby, které mohou v případě šikanování požádat o pomoc, poskytnout jim telefonní čísla na linky důvěry či snaha zlepšit sociální vztahy uvnitř třídy.

Prostřednictvím primární prevence jsou rodiče, děti a veřejnost informováni o problematice spojené s šikanou. Ačkoliv k šikaně dosud nedošlo, u žáků je pěstováno zdravé sebevědomí, samostatnost, zvládání únavy a nepohodlí či výchova k nebojácnosti. V tomto případě hlavní strategie spočívá v navození přátelských, bezpečných vztahů mezi členy školního společenství. Na kooperující atmosféře se mohou podílet různá celoškolská setkání, školní parlament nebo třídní samospráva.

Sekundární prevence se uplatňuje již v případě výskytu šikany. Klade důraz na nasazení takových opatření, která eliminují tento výskyt a brání jeho opakování. Patří sem včasná diagnostika nemoci, ochrana oběti před dalším násilím, rozhovory s obětí a rodiči účastníků šikany, jednání s kolektivem třídy. Značnou pozornost je účelné věnovat /spolu/práci s agresorem, při které se učí zvládat vztek, je monitorován a jsou mu přiřazeny sankce za násilné jednání. [Bendl 2003: 77-78]

6.1 První pomoc od pedagogů

[Kolář 2001:107-120]

Pro pedagoga, který se rozhodl s šikanou bojovat, nastává složitý úkol. Musí si uvědomit, že je těžké proniknout do světa nemocné skupiny (platí hlavně pro 4. a 5. stupeň šikanování). Správnému vhledu pedagoga do této problematiky nejčastěji brání to, že:

- oběť nechce vypovídat o tom, co prožívá, natož svědčit proti agresorovi
- agresor či agresori přesvědčivě zapírají a lžou, „obrací pravdu naruby“
- rodiče agresorů si nepřipustí, že jejich děti páchají zlo a ubližují, upozornění učitele berou jako urážlivé nařčení a žádají naopak potrestání oběti
- rodiče oběti v některých případech ze strachu o zdraví a bezpečí svého dítěte žádají o přerušování vyšetřování
- pedagog nevědomky brání agresora

Aby tedy byla šikana úspěšně odhalena, je důležitá spolupráce s obětí. Ta však většinou o svém ponižování mluvit odmítá, protože:

- má strach z pomsty agresorů
- je ovlivněná pocitem „skupinového pseudosvědčí“ (kdyby udala agresora, byla by považována skupinou i sama sebou za „bonzáka“, udavače)
- hrozí jí ztráta posledního zbytku sebeúcty

Velké množství informací se pedagog nedozví ani od ostatních žáků třídy (sice nejsou přímo agresory, ale udavači by byli stejně). Hlavní chybou je, když učitel své podezření na šikanu řeší přede všemi ve třídě. Dalšími hrubými nedostatky může být například to, že pedagog nebere šikanu na vědomí, podceňuje závažnost jejich důsledků či konfrontuje agresora přímo s obětí. Pedagog by se měl nejprve setkat jednotlivě s rodiči oběti i agresora a společně by se měli pokusit o nápravu. Někteří rodiče agresorů odmítají spolupracovat s učitelem. Nejsnadněji lze šikanu napravit v jejích raných stádiích. Při

závažnějších případech možné ohrožení dítěte může vést až k nucenému odchodu dítěte ze školy či zahájení trestního řízení.

Schéma strategie vyšetřování

- rozhovor s informátory a oběťmi
- nalezení svědků (učitel musí správně vytipovat, kdo z členů skupiny bude pravdivě mluvit o tom, co se děje)
- individuální rozhovory se svědky, ne však konfrontace agresorů a oběti
- zajištění ochrany obětem
- rozhovor s agresory a konfrontace mezi nimi

Náprava

Jakmile je dokončeno vyšetřování šikany, můžeme přejít k samotné nápravě. Pro první pomoc lze tedy použít metodu vnějšího nátlaku a metodu usmíření.

Metoda vnějšího nátlaku – metoda restriktce je v praxi pedagogy hodně používaná. Její taktika spočívá v tom, že pomocí strachu z trestu se viníci přinutí k zastavení agrese a dodržování norem. Pedagog tak nekompromisně chrání skupinu a její právní řád. Aby byly všechny zúčastněné osoby v bezpečí, musí metoda vnějšího nátlaku zahrnovat 3 části:

- Individuální nebo komisionální pohovor
- Oznámení o trestu agresorů před celou třídou
- Ochrana oběti - (nebezpečí nového šikanování po vyšetření a potrestání, do skupiny musí být zabudována „bezpečnostní pojistka“ – učitel si s obětí například domluví pravidelné setkávání)

Metoda usmíření se od metody vnějšího nátlaku liší tím, že sleduje spíše proměnu ve vztahu agresora a oběti. Trestání se zde nekoná, hlavní důraz je kladen na přeměnu agresivního postoje v usmíření. „O změnu se usiluje prostřednictvím sdílení odlišných pocitů jednotlivých aktérů a podporováním schopnosti agresora vcítit se do své oběti, mít s ní soucit a pochopit její utrpení. (...) Tato metoda je vlastně předstupněm minimální léčby celé nemocné skupiny zasažené „virem“ šikanování. Pokouší se nikoliv v celé, ale ve zjevně nemocné dílčí části skupiny změnit vztahy k lepšímu, především mezi oběťmi a agresory.“ [Kolář 2000: 106, uvozovky v originále]

Použití této metody je omezené. Lze ji uplatnit jen někdy, jde-li o „nalomené“ násilníky, tedy při nebrutálních formách šikany 1. a 2. stupně. Pro správný výsledek této metody je třeba dodržovat tyto kroky:

- nejnutnější diagnostika (pohovor s informátory a s oběťmi, nalezení svědků, konfrontace svědků)
- rozhovor s obětí
- rozhovor s agresorem
- společné setkání a hledání nápravy

6.2 První pomoc od rodičů

[Kolář 2001:164-167]

Problémem šikanovaných dětí je, že si sami nedokáží říct o pomoc rodičů. Dítě je plné pocitů studu, má strach z pomsty agresora, a to mu brání požádat někoho o pomoc. „Oběti jsou obrazně řečeno uvězněny uvnitř šikany (...). V rámci vyšinutých norem nemocné skupiny mají sklon přijímat své týrání jako normální, přizpůsobí se.“ [Kolář 2000: 111]

Pro rodiče tedy není lehké na dítěti poznat, že je šikanováno. Je tedy důležité, aby rodiče byli vnímaví a všímali si podezřelých projevů svých dětí:

- zdá se, že dítě nemá kamarády, nechodí ho navštěvovat žádný spolužák
- dítě je posmutnělé, zaražené, vyhýbá se zcela tématu „škola“
- špatně spí a budí ho zlé sny
- jeho prospěch se zhorší, nesoustředí se, nemá zájem prosperovat
- před odchodem do školy má časté pocity nevolnosti
- do školy chodí oklikami
- domů přichází s poničenými věcmi, oblečením
- nestačí mu kapesné a žádá o další peníze
- nedokáže rozumně vysvětlit příčiny svých zranění

Je těžké odpovědět na to, co mají rodiče udělat, když zjistí, že jejich dítě je šikanováno. Není jisté, jestli by dítěti spíše neuškodilo, kdyby rodiče šli s problémem hned do školy (kdyby učitelé nebyli připraveni řešit odborně tento problém, mohlo by to mít pro dítě neblahé důsledky).

Jak mají rodiče postupovat, aby dítěti pomohli

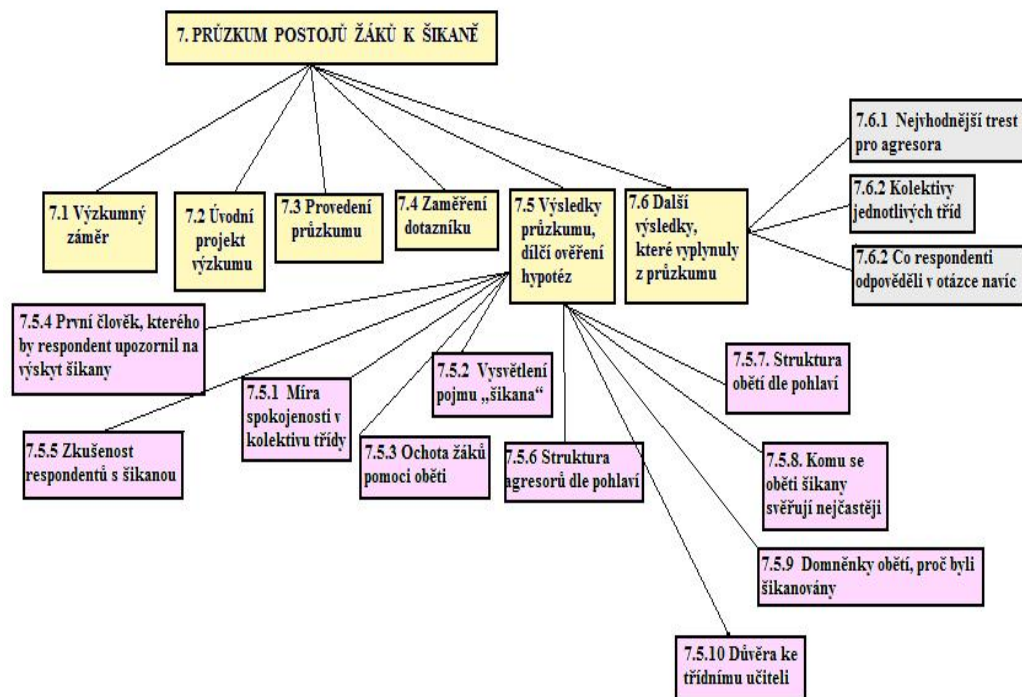
- musí mu poskytnout oporu
- je nutné, aby navštívili třídního učitele a ředitele školy (zde je dobré informovat je o tom, co se děje, a zjistit, zda je škola schopná dítě ochránit a proti šikaně zakročit)
- podle toho, zda škola jeví zájem o tento případ, či tvrdí, že problém nezvládne, mohou rodiče uvažovat i o jiných možnostech.
[Capponi, Novák 1996: 118]

- **Linka Bezpečí a Krizové centrum** (nadace Naše dítě), Ústavní 95/91, 181 00 Praha 8 (800/155555) – bezplatná telefonní linka 24 hodin v provozu
- **Občanské sdružení proti šikanování**, Podbabská 17, 160 41 Praha 6
- **Horká linka pro týrané a zneužívané děti**, Dětské krizové centrum (02/612 10 612)
- **Růžová linka** (02/737343)

Zde je důležité sdělit, že u mladších dětí přibližně do 10 let, lze využít tzv. her pro usměrňování agresivity. Děti, které jsou konfliktní, rády se hádají a perou, nedokáží naslouchat, natož si porozumět. V této situaci je vhodnější odreagování se pomocí hry. Vhodnou variantou je například hra „Válec agrese“, přičemž jde o vybití agrese principem boxovacího pytle; pomůže i klasické přetahování se o lano. „Jakmile se děti správně odreagují, jsou mnohem ochotnější přistoupit na vysvětlující rozhovor.“ [Erkert 2004: 27-28]

Prevenici šikany se snaží v České republice podporovat několik projektů, vyjmenuji zde některé z nich: Mezinárodní projekt Silní bez násilí (www.silnibeznasili.cz), dále projekt Minimalizace šikany pořádaný O2, kde najdou rodiče i žáci veškeré informace o šikaně a o možnostech jejího řešení (www.minimalizacesikany.cz), občanské sdružení Společenství proti šikaně, kde se můžeme dočíst o různých konferencích, seminářích a školeních pro pedagogy, studenty i laickou veřejnost, vedených Dr. Michalem Kolářem, zabývajících se řešením šikany (www.sikana.org), či internetové stránky Ministerstva školství a tělovýchovy mládeže, na kterých je možno sledovat, jaké projekty aktuálně vznikají (<http://www.msmt.cz/ministerstvo/vyzvy-pro-skoly-jaka-bude-skola-budoucnosti>)

7. PRŮZKUM POSTOJŮ ŽÁKŮ K ŠIKANĚ

7.1 Výzkumný záměr

Ve své studii jsem se rozhodla zabývat se šikanou na druhém stupni základní školy, protože je všeobecně známo, že násilí v poslední době přibývá, zejména mezi dětmi v primární úrovni školského vzdělání. Laická i odborná veřejnost takovou šikanu vnímá jako velice závažný společenský problém. I má práce se snaží na tento problém upozornit, protože v tom, jak šikaně bránit, se lze většinou setkat s jistou bezradností. Oběť se nemá na koho obrátit a prožívá pocity strachu a úzkosti. Šikana je ovšem zpravidla skrytý jev, a tak dochází k tomu, že velká část agresorů zůstává nepotrestána a pak mají pocit, že si mohou dovolit to samé i jinde. Většina lidí si s šikanováním neví rady, neví jak jí zabránit, a tak si raději nepřipouští, že k ní dochází, což není dobře. Nejhorší však je, že neřešený případ šikanování může způsobit trvalé psychické narušení především u oběti.

Cílem užitého, dále prezentovaného kvantitativního průzkumu bylo dotazníkovým šetřením zjistit, v jaké míře jsou žáci druhého stupně základní školy informováni o šikaně, jaké jsou jejich postoje k ní, zda se s šikanou již někdy setkali či setkávají a jak by oni sami šikanu řešili.

7.2 Úvodní projekt výzkumu

Název: Postoje žáků 2. stupně 3. základní školy v Kolíně k šikaně.

Cíle výzkumu:

Ověřit, jak se cítí žák v kolektivu své třídy. Zjistit, zdali se žák setkal s jakoukoli formou šikany; případně, má-li možnost požádat někoho o pomoc a koho by žáci požádali nejčastěji. Seznámit se s postoji žáků k šikaně: jak vnímají tuto sociální nemoc a zdali by dokázali pomoci oběti, kdyby byli svědkem jejího šikanování. Zjistit, jaký by byl podle žáků nejvhodnější trest pro agresora.

Hypotézy:

H1:

Většina žáků se cítí dobře v kolektivu své třídy, protože v ní má alespoň jednoho dobrého kamaráda.

H2:

Alespoň polovina žáků dokáže správně definovat pojem šikana jako chování, které oběti ubližuje jak psychicky, tak fyzicky.

H3:

Chlapci by pomohli oběti spíše než dívky, kdyby byli svědky jejího šikanování.

H4:

Většina dívek by se šla poradit nejprve se svými rodiči, kdyby byla svědkem toho, jak někdo někoho šikanuje

H5:

Alespoň polovina žáků se již s šikanou setkala, přičemž šlo hlavně o šikanu psychickou.

H6:

Agresory v šikaně bývají převážně chlapci.

H7:

Oběťmi šikany se stávají spíše dívky.

H8:

Z šikanovaných obětí se jich alespoň polovina svěřila svým rodičům.

H9:

Alespoň polovina obětí si nedokáže odůvodnit, proč jim bylo ubližováno.

H10:

Z žáků, kteří by se v případě šikanování svěřili svému třídnímu učiteli, by většinu tvořily dívky

Použitá technika výzkumu: kvantitativní dotazníkové šetření

Výzkumný nástroj: standardizovaný dotazník

Základní soubor: žáci druhého stupně vybrané základní školy

Výběrový soubor: žáci smíšených tříd druhého stupně 3. základní školy v Kolíně
věkové kategorie 12 až 15 let (6. B, 6. D, 7. A, 7. B, 9. B)

Způsob výběru: kvótní, kde za kvóty byly zvoleny je věk, škola a ročník školy

Sběr dat: leden 2009

Analýza dat: v PC (program Excel)

7.3 Provedení průzkumu

Průzkum byl zaměřen na cílovou skupinu, již tvořili žáci druhého stupně základní školy. Ze sedmi základních škol v Kolíně jsem se rozhodla pro 3. základní školu, protože jsem ji sama v minulosti navštěvovala, a tudíž mi byla představa spolupráce s touto institucí nejbližší. S pomocí paní ředitelky, výchovné poradkyně a pedagožky zabývající se šikanou na této škole jsem jako vzorek vybrala 5 nejvhodnějších tříd. Průzkum byl tedy proveden ve třídách 6.B (22 žáků), 6.D (14 žáků), 7.A (25 žáků), 7.B (23 žáků) a 9.B (21 žáků). Celkem mi odpovědělo 105 respondentů.

Jelikož můj vzorek tvořily pouze tyto třídy, jsem si vědoma toho, že výsledky vlastního průzkumu nejsou reprezentativní pro všechny vrstevníky respondentů.

Tabulka č. 3: Struktura respondentů dle pohlaví a tříd (údaje v absolutních i relativních hodnotách)

Třída	Z toho dívek (%)	Z toho chlapců (%)	n
6.D	35,7	64,3	14
6.B	50,0	50,0	22
7.A	44,0	56,0	25
7.B	26,1	73,9	23
9.B	66,7	33,3	21
Celkem n/%	47/44,8	58/55,2	105/100

Zdroj: Vlastní průzkum

n=105

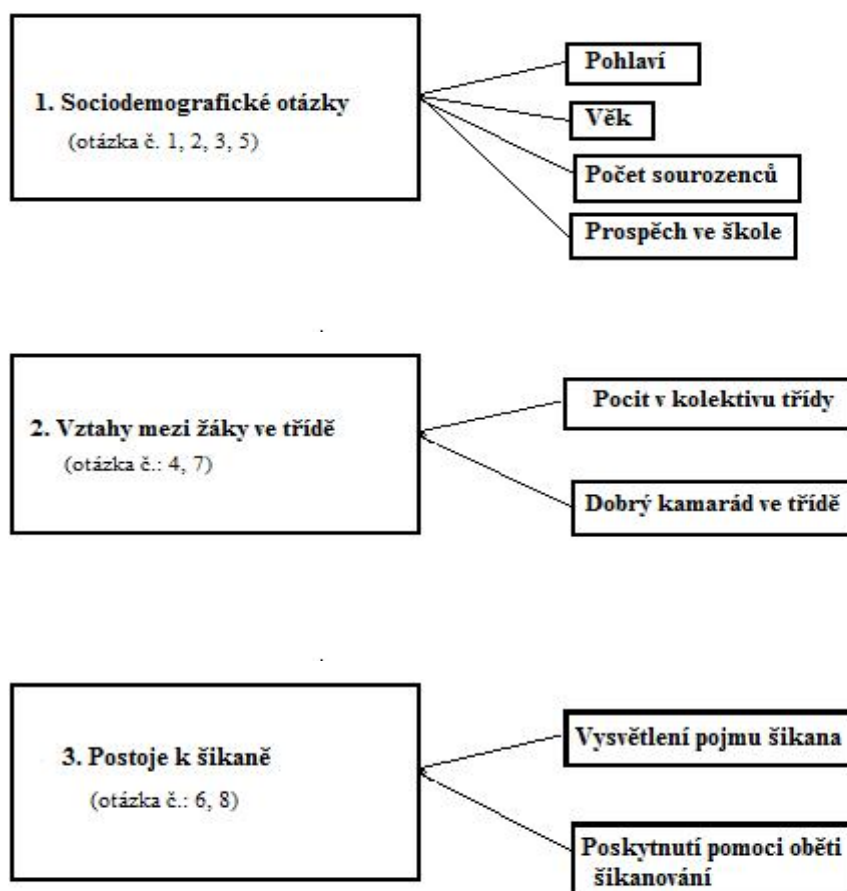
7.4 Zaměření dotazníku

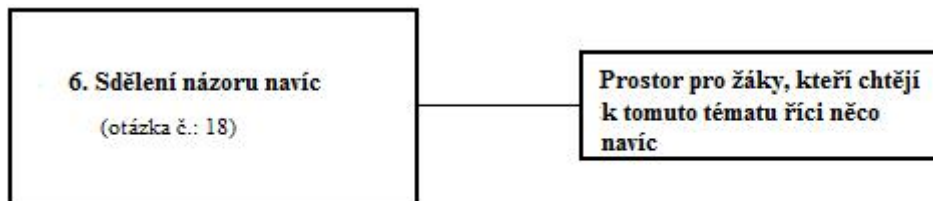
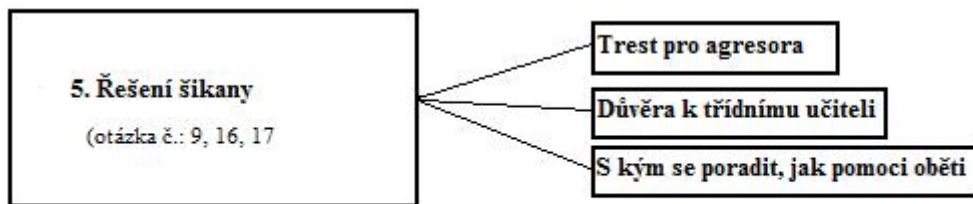
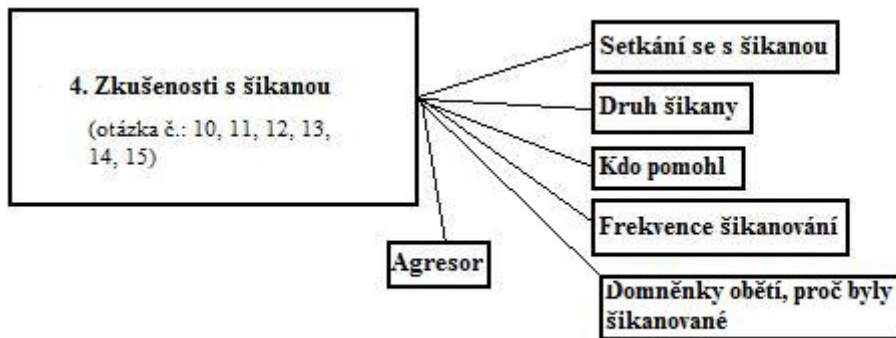
Základní technikou průzkumu je standardizovaný dotazník. Tento způsob šetření jsem si vybrala, protože jeho hlavní výhodou je snadné zjištění velkého množství informací. Rovněž pro zachování anonymity respondentů je tento typ dotazování velice vhodný.

Dotazník obsahuje celkem 18 otázek, z toho je 8 uzavřených, 6 polootevřených a 4 otázky jsou otevřené, při jeho tvorbě jsem se inspirovala dotazníky Dr. Michala Koláře.

V úvodu dotazníku se respondentům stručně představuji, oznamuji jim pokyny, jak dotazník správně vyplnit, a seznamuji je s okolnostmi, proč k průzkumu dochází a k čemu budou využity jeho výsledky.

Otázky jsem rozdělila do následujících bloků:

7.5 Výsledky průzkumu – dílčí ověření hypotéz

7.5.1 Míra spokojenosti v kolektivu třídy

Průzkum prokázal, že respondenti jsou v kolektivu své třídy takřka vesměs spokojeni. Přibližně dvě třetiny (63) z nich vnímají třídu jako dobrou partu, v níž mají hodně kamarádů, a zbytek (39) v ní má alespoň jednoho dobrého kamaráda. Pouze nepatrná část žáků (3) se necítí ve své třídě dobře, protože v ní nemají kamarády.

Hypotéza **H1: Většina žáků se cítí dobře v kolektivu své třídy, protože v ní má alespoň jednoho dobrého kamaráda se tedy potvrdila.**

Graf č.1: Pocit spokojenosti v kolektivu vlastní třídy (údaje v relativních hodnotách)

Zdroj: Vlastní průzkum

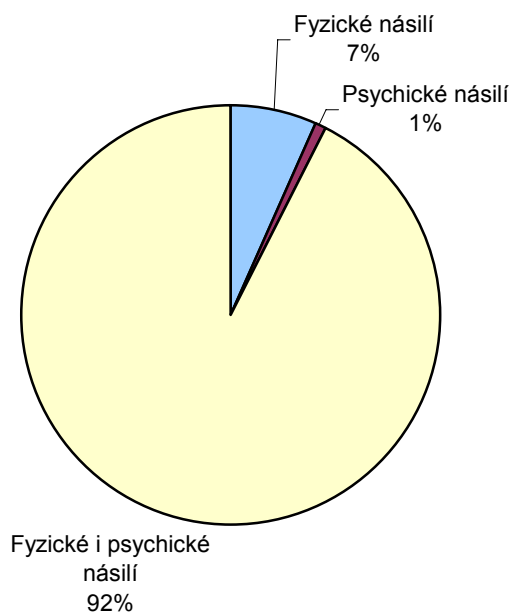
$n = 105$

7.5.2 Vysvětlení pojmu šikana

Na tuto volnou otázku respondenti odpovídali třemi způsoby. Drtivá většina žáků (97) správně popsala šikanu jako agresivní chování fyzického a psychického rázu s prvkem asymetrie sil mezi agresorem a obětí a s jistou pravidelností, se kterou k němu dochází. Ani ne desetina žáků (7) popsala šikanu jako fyzické násilí a nepatrná část respondentů (1) charakterizovala tento pojem jako psychický nátlak.

Hypotéza - **H2: Alespoň polovina žáků dokáže správně definovat pojem šikana jako chování, které oběti ubližuje jak psychicky, tak fyzicky - se na tomto vzorku potvrdila.**

Graf č. 2: Charakteristika pojmu šikana (údaje v relativních hodnotách)

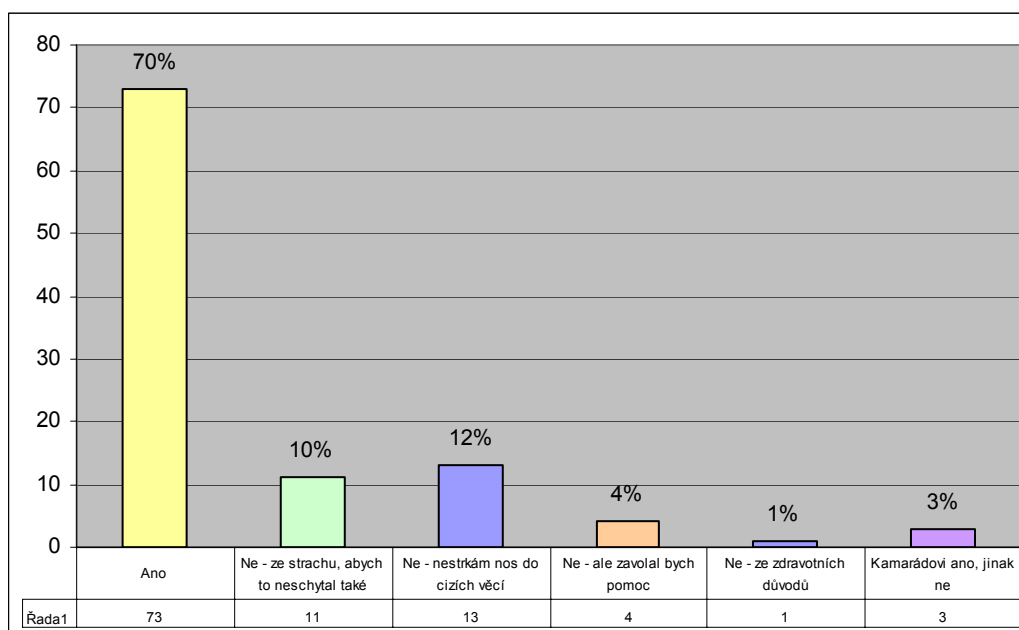
Zdroj: Vlastní průzkum

n = 105

7.5.3 Ochota žáků pomoci oběti

Průzkum prokázal, že téměř tři čtvrtiny respondentů by oběti pomohly, jestliže by byly svědkem jejího šikanování. Z celkového počtu respondentů by však přibližně desetina nepomohla ze strachu, že by se agrese mohla obrátit i proti ní, a desetina by se oběti nezastala, jelikož podle ní není správné vměšovat se do cizích věcí. V poslední variantě odpovědi respondenti mohli sami napsat důvod, proč by oběti nepomohli. Z těchto odpovědí, které tvoří také přibližně desetinu celku, je patrné, že část respondentů by sice nepomohla sama, ale přivolala by pomoc, v dalším případě by jeden žák nepomohl, jelikož mu to jeho zdravotní stav nepovoluje, a zbytek by pomohl pouze kamarádovi, cizímu člověku ne.

Graf č. 3: Případná pomoc šikanované oběti (údaje v relativních i absolutních hodnotách)

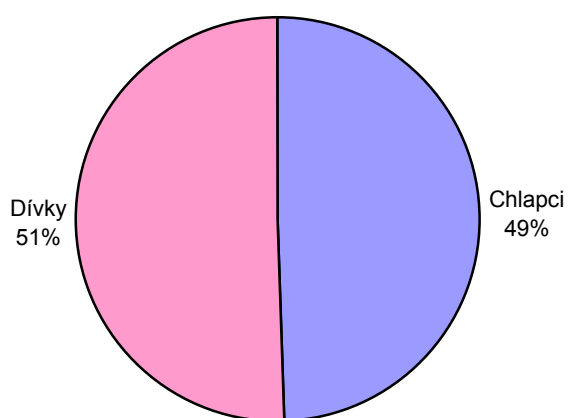

Zdroj: Vlastní průzkum

$n = 105$

Z žáků, kteří v dotazníku uvedli, že by oběti jednoznačně pomohli, bylo dívek o nepatrnou část více. To znamená, že ačkoliv procentuální rozdíl mezi chlapci a dívkami je téměř zanedbatelný, hypotézu – **H3: Chlapci by pomohli oběti spíše než dívky, kdyby byli svědky jejího šikanování** – průzkum na tomto vzorku **nepotvrdil**.

Graf č. 4: Struktura respondentů, kteří by oběti pomohli, dle pohlaví (údaje v relativních hodnotách)

Zdroj: Vlastní průzkum

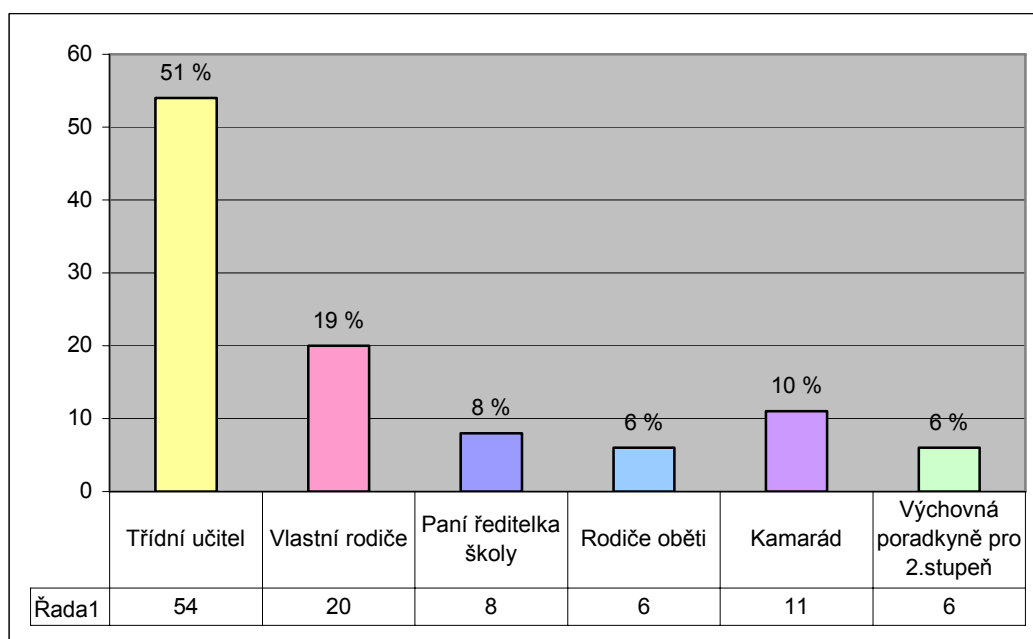
n = 73

7.5.4 První člověk, kterého by respondent upozornil na výskyt šikany

Nejvíce, a to polovina žáků by se šla nejprve poradit se svým třídním učitelem. Druhou nejvyšší frekvenční četnost odpovědí získala volba jít se poradit se svými rodiči. Tuto odpověď označila zhruba pětina respondentů. Pro pomoc za paní ředitelkou by šla téměř desetina žáků a rodiče šikanovaného dítěte by šlo upozornit nepatrná část žáků.

Z varianty, kde mohli respondenti uvést jinou osobu, které důvěřují a obrátili by se na ni spíše než na uvedený výčet osob, jsem vytvořila další dvě další skupiny odpovědí, a to jít se poradit s kamarádem, či možnost nejprve se svěřit výchovné poradkyni 2. stupně. Jendů z těchto variant si vybrala přibližně pětina žáků.

Graf č. 5: První člověk, kterého by respondent upozornil na výskyt šikany (údaje v relativních i absolutních hodnotách)

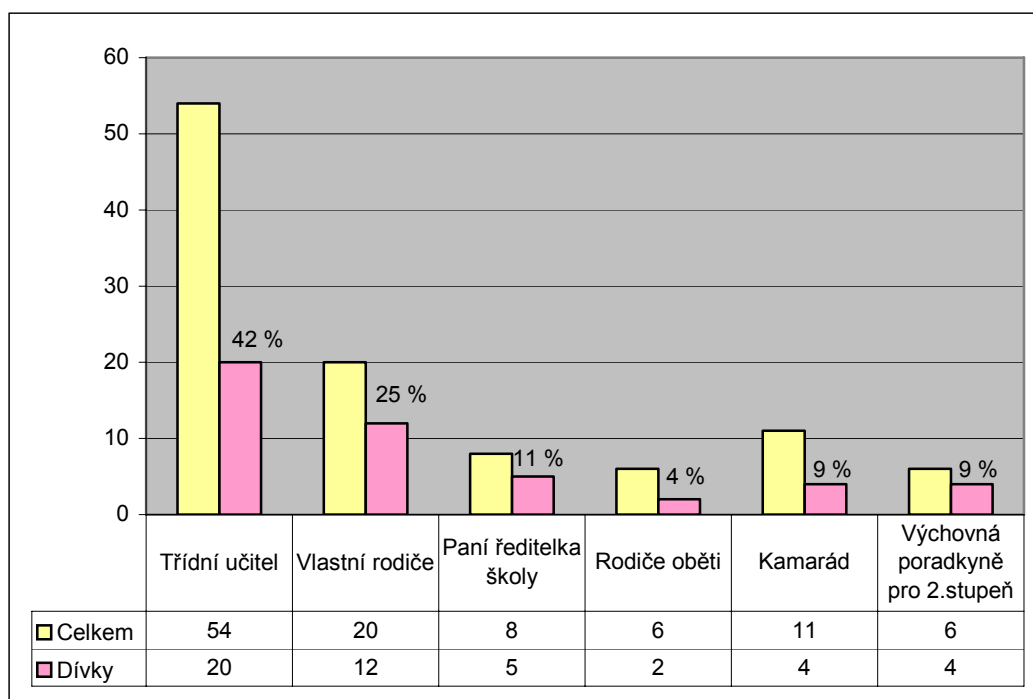

Zdroj: Vlastní průzkum

n = 105

Z dívek by se jich téměř polovina šla nejprve poradit se svým třídním učitelem, kdyby byla svědkem šikany. Za svými rodiči by šla čtvrtina dívek, přibližně po desetinách dívek by se svěřilo paní ředitelce, kamarádovi a výchovné poradkyni pro 2. stupeň a téměř zanedbatelný zbytek dívek by na šikanu šel upozornit rodiče oběti. Z toho vyplývá, že průzkum **nepotvrdil** hypotézu **H4: Většina dívek by se šla poradit nejprve se svými rodiči, kdyby byla svědkem toho, jak někdo někoho šikanuje.**

Graf č. 6: První člověk, kterého by respondent upozornil na výskyt šikany – odpovědi dívek v poměru s odpověďmi celku (údaje v relativních i absolutních hodnotách)

Zdroj: Vlastní průzkum

n = 105

7.5.5 Zkušenost respondentů s šikanou

Průzkum také odhalil, že téměř dvě třetiny (63) respondentů již má s šikanou zkušenost, přičemž u jedné třetiny z nich (21 z 63) jde o zkušenost přímou, což znamená, že buď šikanovanou obětí v minulosti byli, či jsou. Na druhou stranu výsledky průzkumu ukázaly, že zhruba jedna třetina (42) respondentů měla štěstí a s šikanou se nesečkala.

Graf č. 7: Zkušenost s šikanou (údaje v relativních hodnotách)

Zdroj: vlastní průzkum

n = 105

Z těchto 21 obětí jich 16 odpovědělo, že šlo především o šikanu psychickou, zatímco u 3 z nich docházelo především k šikaně fyzické. „Pouze“ 2 žáci se setkali s oběma formami šikanování najednou. Z průzkumu je tedy patrné, že většina respondentů se s šikanou setkala, přičemž docházelo především k šikaně psychické. Tím pádem se hypotéza **H5: Alespoň polovina žáků se již s šikanou setkala, přičemž šlo hlavně o šikanu psychickou, potvrdila.**

Graf č. 8: Forma šikany, se kterou se oběť setkala (údaje v relativních hodnotách)

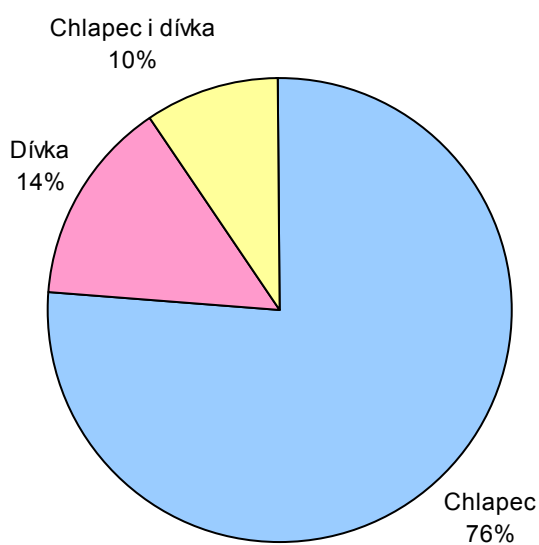
Zdroj: vlastní průzkum

n = 21

7.5.6 Struktura agresorů dle pohlaví

Většina a to tři čtvrtiny obětí (16) označilo za agresora chlapce, druhou nejvyšší frekvenční četnost odpovědí získala varianta dívka (3) a desetina obětí (2) uvedla, že agresory byli jak chlapec, tak dívka. Hypotéza **H6: Agresory v šikaně bývají převážně chlapci**, byla tedy výzkumem **potvrzena**.

Graf č. 9.: Struktura agresorů dle pohlaví (údaje v relativních hodnotách)

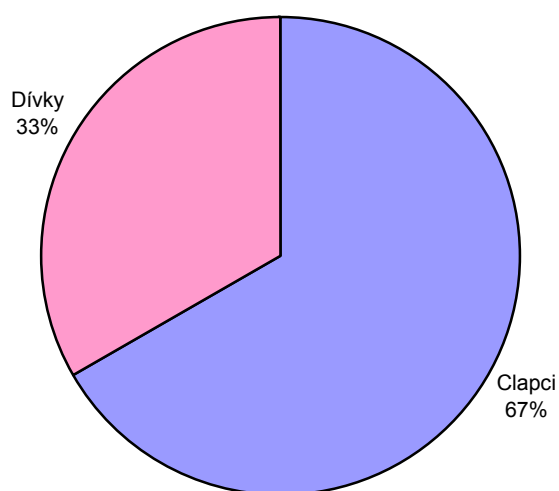
Zdroj: vlastní průzkum

n = 21

7.5.7. Struktura obětí dle pohlaví

Z 21 žáků, kteří uvedli, že buď šikanováni v minulosti byli nebo jsou, byly dvě třetiny (14) zastoupeny chlapci a jedna třetina (7) dívkami. Z toho vyplývá, že hypotézu **H7: Oběťmi šikany se stávají spíše dívky**, výsledek průzkumu nepotvrdil.

Graf č. 10: Struktura obětí dle pohlaví (údaje v relativních hodnotách)

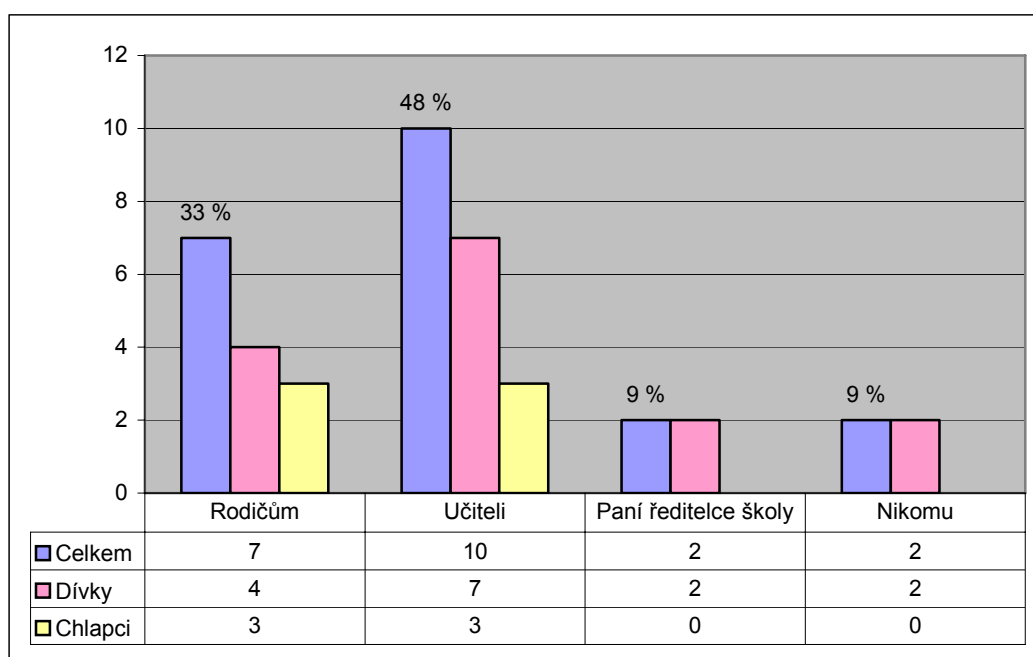
Zdroj: Vlastní průzkum

n = 21

7.5.8 Komu se oběti šikany svěřují nejčastěji

Z průzkumu vyplynulo, že se téměř polovina šikanovaných obětí se svým problémem svěřila jednomu ze svých učitelů, a to převážně dívky. Rodičům se svěřila 1/3 obětí. Za paní ředitelkou šla desetina obětí a v neposlední řadě je důležité upozornit na to, že desetina obětí se nemohlo svěřit nikomu. Průzkum tedy **zamítl** hypotézu **H8: Z šikanovaných obětí se jich alespoň polovina svěřila svým rodičům.**

Graf č. 11: Komu se oběti šikany svěřují nejčastěji (údaje v absolutních hodnotách)

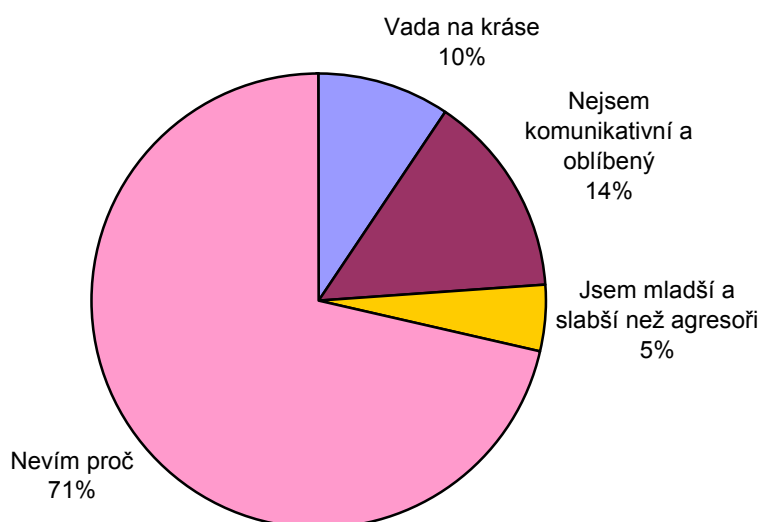
Zdroj: Vlastní průzkum

n = 21

7.5.9 Domněnky obětí, proč byli šikanováni

Odpovědi na tuto volnou otázku jsem rozdělila do 4 základních skupin. Většina obětí šikany (15) si nedokáže odůvodnit, proč jim bylo ubližováno. Další nejčastěji odpovídanou domněnkou obětí (3) byla jejich neoblíbenost mezi spolužáky a také to, že jim dělá problém komunikovat. Desetina žáků (2) označila důvodem jejich šikany vadu na kráse, kam zařadila obezitu či silné brýle. Zbylá oběť (1) uvedla, že u nich k šikaně docházelo, protože jsou mladší a slabší než agresoři. Hypotéza **H9: Alespoň polovina obětí si nedokáže odůvodnit, proč jí bylo ubližováno**, byla výzkumem **potvrzena**.

Graf č. 12: Domněnky obětí, proč u nich docházelo k šikaně (údaje v relativních hodnotách)

Zdroj: Vlastní průzkum

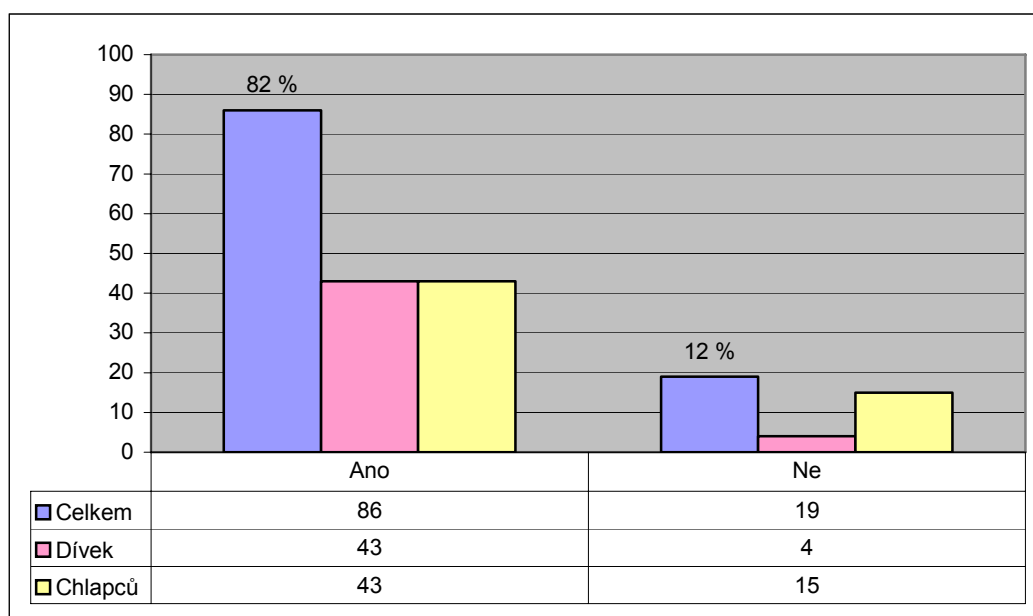
n = 21

7.5.10 Důvěra ke třídnímu učiteli

Na otázku „Máš pocit, že kdybys byl šikanován, že můžeš jít za svým třídním učitelem?“ odpověděla naprostá většina respondentů ano. Třídnímu učiteli by se nesvěřilo podle výsledků výzkumu zhruba desetina žáků.

Z žáků, kteří by se šli svěřit svému třídnímu učiteli v případě, že by se stali obětí šikany, jich polovinu tvoří dívky a polovinu chlapci. Průzkum tedy **zamítl** hypotézu **H10: Z žáků, kteří by se v případě šikanování svěřily svému třídnímu učiteli, by většinu tvořily dívky.**

Graf č. 13: Postoje žáků k možnosti svěřit se třídnímu učiteli, v případě jejich šikanování (údaje v absolutních i relativních hodnotách)

Zdroj: Vlastní průzkum

n = 105

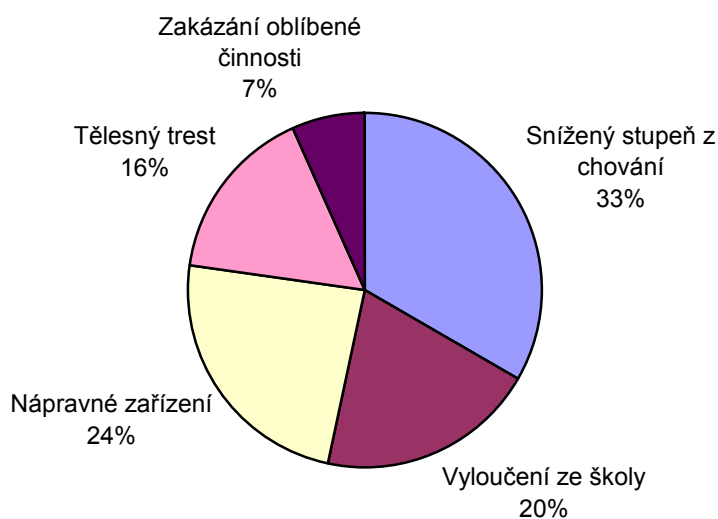
7.6 Další výsledky, které vyplynuly z průzkumu

7.6.1 Nejvhodnější trest pro agresora

Na otevřenou otázku – Jak si myslíš, že by měl být agresor potrestán, aby už nikomu znovu neublížoval – respondenti odpovídali 5 různými způsoby. Pro lepší přehled jsem vymezila následující varianty odpovědí: snížený stupeň z chování, vyloučení ze školy, nápravné zařízení, tělesný trest a zakázání oblíbené činnosti.

Z výzkumu vyplynulo, že největší část žáků, a to třetina (35) z nich, by agresora potrestalo sníženým stupněm chování na vysvědčení. Za další nejvhodnější trest označili respondenti (25) umístění agresora do nápravného zařízení, kde by byl pod dozorem psychiatrů a psychologů. K vyloučení agresora ze školy se přiklonila pětina (21) respondentů. Významná část respondentů (17), by agresora potrestala tělesným trestem, konkrétně by mu oplatila vše, čeho se dopustil na oběti. Poslední skupina, kterou tvoří přibližně desetina žáků (7), by agresorovi jako trest uložili zakázání všech oblíbených činností, kam patří například sledování televize a používání počítače.

Graf č. 14: Nejvhodnější trest pro agresora, podle respondentů (údaje v relativních hodnotách)

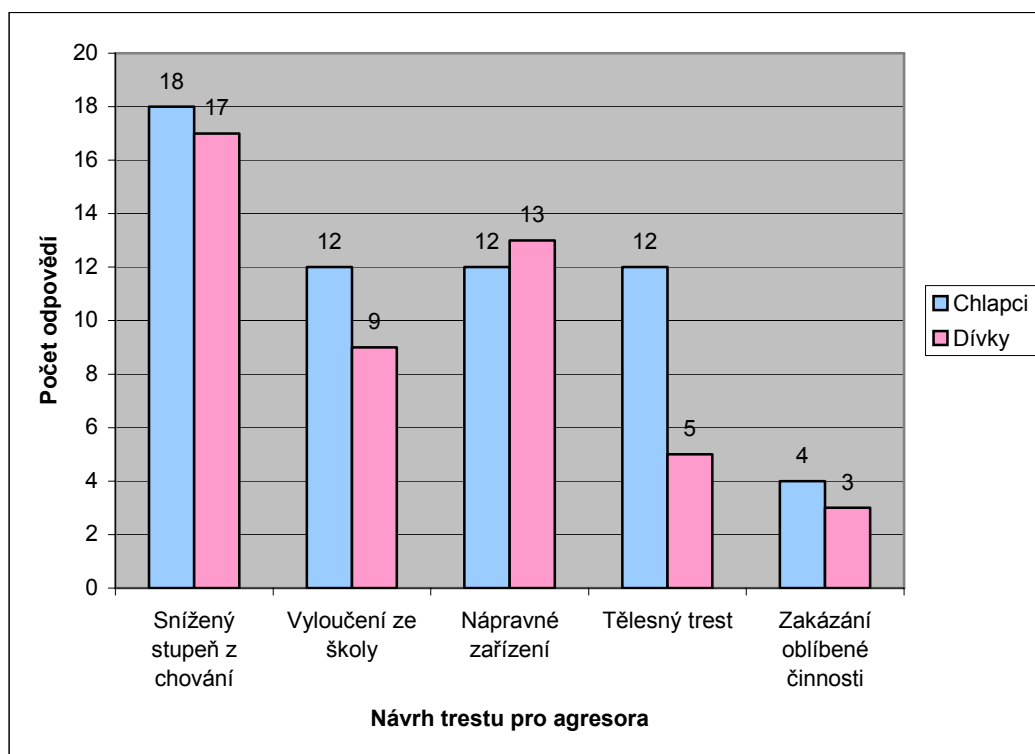

Zdroj: Vlastní průzkum

n = 105

Hlubší rozdíly mezi odpověďmi chlapců a dívek výzkum neprokázal u typu trestů jako zakázání oblíbené činnosti, snížený stupeň z chování, vyloučení ze školy a umístění do nápravného zařízení. Velký rozdíl byl však mezi postoji chlapců a dívek k tělesným trestům pro agresora, kdy poměr odpovědí dívek ku chlapcům byl 5:12, což znamená, že na tuto otázku odpověděli ze 70 % chlapci.

Graf č. 15: Poměr návrhů trestů pro agresora u chlapců a dívek (údaje v absolutních hodnotách)

Zdroj: Vlastní průzkum

n=105

7.6.2 Kolektivy jednotlivých tříd

Tabulka č. 4: Přímá zkušenost s šikanou v kolektivu jednotlivých tříd (údaje v absolutních hodnotách)

	6.D	6.B	7.A	7.B	9.B	n
Počet žáků	14	22	25	23	21	105
Z toho dívek	5	11	11	6	14	47
Z toho chlapců	9	11	14	17	7	58
Dobrá pocit v kolektivu	12	22	25	22	21	102
Z toho dívek	4	11	11	6	14	46
Z toho chlapců	8	11	14	16	7	56
Přímá zkušenost s šikanou	5	7	3	3	3	21
Z toho dívek	3	2	1	1	1	8
Z toho chlapců	2	5	2	2	2	13

Zdroj: Vlastní průzkum

$n = 105$

Porovná-li jednotlivé kolektivy tříd zúčastněných v průzkumu, je patrné, že ve třídách 6.B, 7.A a 9.B jsou se svým kolektivem spokojeni všichni žáci. Ze třídy 6.D se v kolektivu cítí dobře 86 % žáků a ve třídě 7.B 96 % žáků.

Z výsledků průzkumu lze vyčíst, že největší zkušenost s šikanou mají žáci jediné dislektické třídy ze vzorku respondentů – 6.D - kde třetina žáků uvedla, že je obětí šikany. Poměrně vysoké procento obětí šikany, a to téměř třetina žáků třídy, se vyskytuje i ve třídě 6.B, i když zde všichni žáci uvedli, že se cítí v kolektivu své třídy dobře. Ve třídě 7.A se vyskytuje 12 % obětí, v 7.B 13 % a v 9.B 14 % obětí šikany.

7.6.3 Co respondenti odpověděli v otázce navíc

Závěr mého dotazníku tvořila otevřená otázka: **Pokud chceš k tomuto tématu sdělit něco navíc, můžeš zde.** Odpovědělo na ní celkem 26 žáků, což je 25 % respondentů (viz příloha – Tabulka č. 6 a 7)

Celkem z těchto žáků odpovědělo 15 dívek. Analýzou jejich odpovědí lze zpozorovat, že všechny tyto dívky mají velice negativní postoje k šikanování. Jejich názory se všeobecně shodovaly například v tom, že agresor lehkomyšlně ubližuje druhým, aniž by si uvědomoval, že to ostatním vadí a že může způsobit trauma oběti na celý život. Šikanu dívky vnímají jako špatnou věc, kterou vidají poměrně často a přály by si, aby k ní nedocházelo. V případě nutnosti mají dívky pocit, že mohou jít jak za rodiči, tak za učiteli. Právě učitelé se u dívek osvědčili jako dobré řešení, jelikož už jednou případ šikanování úspěšně vyřešili. Pokud jde o nevhodnější trest pro agresora, část dívek se přiklání k trestu „oko za oko“, kdy by agresor měl zažít přesně to, co oběť, a podle jedné z dívek by pomohlo, kdyby se agresor přihlásil na nějaký druh bojového umění, protože bojová umění usměrňují chování a učí slušnosti. Z dívek, které zažily šikanu na „vlastní kůži“, jedna uvádí, že příčinou byla její obezita na 1.stupni základní školy. Teď je prý mezi žáky oblíbená, jelikož se její postava změnila, a je za to šťastná. Šikanu by již zažít nechtěla. Druhá dívka pociťuje, že ji žáci mezi sebe nepřijali, protože nedávno přistoupila na tuto školu a spolužáci si na ní ještě nezvykli.

Z celkového počtu 58 chlapců jich 11 vyjádřilo svůj názor navíc. Z jejich výpovědí je patrné, že šikanu vnímají jako velmi vážný problém. Chování agresorů popisují jako zbabělé. Na rozdíl od dívek mají chlapci všeobecně názor, že není rozumné svěřovat se učitelům. Důvody pro toto tvrzení byly různé, například že učitelé by jim stejně nevěřili, nebo že by s šikanou nic neudělali a agrese by neskončila, naopak by se obrátila proti tomu, kdo na ni upozornil. Trestem pro agresora by podle chlapců měla být odvěta, při níž by agresor okusil, jak se cítila jeho oběť. U chlapců se objevil i názor, že by si oběť agresora neměla všimnout, protože stejně neexistuje dostatečně velký trest pro agresora, aby přestal ubližovat druhým. Chlapec, který se stal kdysi obětí šikanování, uvedl, že tomu bylo tak, protože na tuto školu přestoupil z jiné a spolužáci ho nepřijali.

ZÁVĚRY A DISKUZE

Záměrem této bakalářské práce bylo bližší seznámení se s problematikou šikany na základní škole. Jde o závažnou společenskou nemoc, která napadá a destruuje zdravé vztahy uvnitř skupin. V první části se můžeme dočíst, že šikana je násilné jednání založené na naprosté asymetrii sil, její záměr je samoučelný a dochází při ní k opakovaná agresí. Je zde popsáno, že agresorem bývá jedinec, který je nějakým způsobem nadřazen ostatním v kolektivu a za své oběti si vybírá nesmělé, zakřivené jedince, kteří zpravidla disponují nějakou odlišností, například nepěkným vzhledem či příliš dobrými studijními výsledky.

V další části je podobně rozepsán trojrozměrný praktický pohled, který popisuje šikanu ze tří hledisek. Šikana vnímána jako nemocné chování je zde charakterizována jako agresivní manipulace agresora, který si fyzickým i slovním násilím zotročuje oběť. Šikanování jako závislost je charakteristické utvořením silné vzájemné vazby mezi agresorem a obětí, kdy agresor zakrývá svůj strach tím, že ho vyvolává u oběti. Zvyšování brutality agresora v některých případech u oběti vyvolá sebezničující síly, kvůli kterým si oběť vytvoří tzv. identifikaci s agresorem, což je nejsilnější forma závislosti, kdy oběť vnímá agresora jako kamaráda a je mu plně oddána. Šikana jako porucha vztahů ve skupině je zde podrobně popsána pomocí pěti stupňů vývoje onemocnění skupiny touto nemocí. Nejzávažnější poslední dvě stádia jsem přirovnala k estonskému filmu *Klass* (2007), natočeného na motivy skutečných případů šikany. Podle mého názoru by tento odstrašující film měli vidět preventivně všichni žáci druhého stupně na základní škole a žáci střední školy.

Dále práce ukazuje, že oběti šikany mají v budoucím životě problém důvěřovat někomu, mají strach z nových situací a úspěchů. Agresoři mívají sklony ke kriminálním činnostem a bývají členy pochybných skupin. V důsledku morální infekce může šikana ve třídě způsobit, že i nešikanující žáci ji začnou schvalovat či sami provádět.

Práce se také zabývá důležitostí zdravých sociálních vztahů uvnitř školní třídy. Je zde popsáno, že každá třídní struktura má tzv. pracovní a emoční vůdce. Pracovní vůdci jsou ostatními žáky následováni v řešení kolektivních problémů a emoční vůdci napomáhají k rozvíjení zdravých vztahů ve třídě.

Zde je zdůrazněno, že charakterové vlastnosti vůdce třídy mají vliv na možný výskyt šikany. Nesprávné chování vůdce může způsobit, že třída se rozdělí na více mezi sebou o vliv bojujících skupinek, a v takovém prostředí se šikana může lehce vyskytnout. Aby se všechna pozornost nevěnovala jen negativním vlivům ze strany žáků, je zde zmíněno, že šikanu může nevědomky podpořit i sám pedagog či rodiče agresora, např. nevhodnými poznámkami o oběti.

Studie se také věnuje problematice spojené s neustále se zvyšujícím násilím mezi dětmi a mladistvými v naší společnosti. Vše je zde dokresleno popisem případů šikan, které se staly v tzv. měsíci násilí (únor – březen 2007), a nahrávkami násilných videí v mobilních telefonech, které si žáci opakovaně pro zábavu přehrávají.

Výčtem všech charakteristik pojmů souvisejících s šikanou a popsáním jejich možných důsledků se dostáváme k nedílné součásti této práce, a to k možnému řešení šikany. Je zde popsána první pomoc šikanované oběti od rodičů a od pedagogů zvlášť.

K průzkumu postojů žáků základní školy k šikaně jsem zvolila metodu dotazníkového šetření. Vlastní průzkum byl kvantitativní a byl proveden na 105 respondentech z 5 vybraných tříd druhého stupně 3. Základní školy v Kolíně. Průzkum prokázal, že většina žáků ze vzorku je ve své třídě spokojena, jelikož v ní má alespoň jednoho dobrého kamaráda. Pouze tři žáci z celkového počtu 105 respondentů uvedli, že ve třídním kolektivu spokojeni nejsou, jelikož zde nemají kamarády. Příjemně mne překvapilo, že drtivá většina žáků dokázala naprosto přesně definovat šikanu jako násilné jednání agresora, který ubližuje oběti jak psychicky, tak fyzicky, přičemž síly mezi nimi jsou v nepoměru. Typy odpovědí svědčí o vysoké míře informovanosti žáků této školy o šikaně. Postoje žáků k šikaně se celkově projeví jako velmi negativní. Průzkum ukázal, že by 70 % respondentů pomohlo oběti, kdyby bylo svědkem jejího šikanování. Z odpovědí respondentů jsem všeobecně vyzorovala, že žáci mají důvěru k pedagogům. Polovina z nich uvedla, že kdyby byla svědkem šikany, šla by se poradit s třídním učitelem. Pokud jde o zkušenosti s šikanou, průzkum bohužel odhalil, že 60 % žáků má s šikanou nějakou zkušenost. To znamená, že šikanu zažili buď sami u sebe, nebo byli jejím svědkem. Z těchto žáků jich 33 % (a z celkového počtu respondentů 20 %) bylo obětí šikany v minulosti či jsou jimi teď. Nejčastější formou šikany, se kterou se oběti setkali, je šikana psychická. Z průzkumu je dále

patrné, že jak agresory, tak oběťmi bývají převážně chlapci. Poskytnutí pomoci oběti se ukázalo jako úspěšné, téměř polovina obětí požádala o pomoc třídního učitele, třetina rodiče. Na druhou stranu se 9 % obětí nemohlo svěřit nikomu. V teoretické části této práce je zmíněno, jak je pro oběť důležité, aby znala důvod svého šikanování. Bohužel, 71 % obětí šikany si nedokáže odůvodnit, proč jim bylo ubližováno. Ze 14 % mají žáci pocit, se stali oběťmi šikany proto, že jsou neoblíbení a nezajímaví a že mají problém komunikovat s ostatními. „Vadu na krásu“ jako důvod šikanování označilo 10 % obětí. Zbýlých 5 % obětí uvedlo, že důvodem šikany byla jejich fyzická slabost. Zdravost sociálních vztahů je velmi podmíněna dobrým vztahem mezi žáky a třídním učitelem, který je založený na důvěře. S potěšením mohu uvést, že většina respondentů (82 %) má pocit, že kdyby byla šikanována, může se jít svěřit svému třídnímu učiteli.

Před samotným šetřením bylo sestaveno 10 hypotéz. Polovinu z nich průzkum na tomto vzorku potvrdil. Přestože jsem jejich výsledky již obecně shrnula, přikládám zde pro lepší přehled tabulku reprezentující ověření každé hypotézy doložené mým komentářem.

Tabulka č. 5: Přehled ověřených hypotéz

Hypotéza	H1: Většina žáků se cítí dobře v kolektivu své třídy, protože v ní má alespoň jednoho dobrého kamaráda.
Ověření	Potvrzena
Komentář	Průzkum ukázal, že drtivá většina respondentů, a to 97 %, je v kolektivu své třídy spokojena, přičemž u 3 tříd šlo o spokojenost 100% a u zbylých dvou o spokojenost 96% a 86%.
Hypotéza	H2: Alespoň polovina žáků dokáže správně definovat pojem šikana jako chování, které oběti ubližuje jak psychicky, tak fyzicky.
Ověření	Potvrzena
Komentář	K mému překvapení dokázalo 92 % žáků naprosto přesně definovat šikanu a její podstatné rysy, jako je asymetrie sil či opakovaná agrese, což svědčí o vysoké míře informovanosti o šikaně na této škole.
Hypotéza	H3: Chlapci by pomohli oběti spíše než dívky, kdyby byli svědky jejího šikanování.
Ověření	Zamítnuta
Komentář	Hypotéza byla průzkumem sice zamítnuta, nicméně počet odpovědí dívek byl pouze o 1 odpověď vyšší než u chlapců, tudíž tento závěr nelze vztahovat na celý základní soubor.
Hypotéza	H4: Většina dívek by se šla poradit nejprve se svými rodiči, kdyby byla svědkem toho, jak někdo někoho šikanuje
Ověření	Zamítnuta
Komentář	Tato hypotéza se nepotvrdila, jelikož většina dívek, a to 42 %, by šla nejprve za svým třídním učitelem, kdyby byla svědkem šikany. Nejprve za rodiči by šlo pro radu 25 % dívek.

Hypotéza	H5: Alespoň polovina žáků se již s šikanou setkala, přičemž šlo hlavně o šikanu psychickou.
Ověření	Potvrzena.
Komentář	Průzkum ukázal, že 60 % žáků se s šikanou už setkalo, ať už jako oběť, či svědek. Z těchto žáků šlo u jedné třetiny o zkušenost přímou, kdy žáci byli obětmi šikany. V 76 % šlo u těchto obětí šikany o formy šikany psychické.
Hypotéza	H6: Agresory v šikaně bývají převážně chlapci.
Ověření	Potvrzena.
Komentář	Většina obětí, a to konkrétně 76 %, uvedla, že jejich agresorem byl chlapec.
Hypotéza	H7: Oběťmi šikany se stávají spíše dívky.
Ověření	Zamítnuta.
Komentář	Z žáků, kteří uvedli sami sebe jako oběti šikany jich 2/3 tvořili chlapci.
Hypotéza	H8: Z šikanovaných obětí se jich alespoň polovina svěřila svým rodičům.
Ověření	Zamítnuta.
Komentář	Téměř polovina (48 %) obětí se svěřila svému učiteli, rodičům se jich svěřila 1/3.
Hypotéza	H9: Alespoň polovina obětí si nedokáže odůvodnit, proč jí bylo ubližováno.
Ověření	Potvrzena.
Komentář	Průzkum prokázal, že bohužel 70 % obětí si nedokáže odůvodnit, proč bylo šikanováno.
Hypotéza	H10: Z žáků, kteří by se v případě šikanování svěřily svému třídnímu učiteli, by většinu tvořily dívky.
Ověření	Zamítnuta.
Komentář	Tato hypotéza byla sice zamítnuta, ale odpovědi dívek i chlapců tvořily přesně 50 %, což znamená, že nelze tento výrok brát jako reprezentativní.

Zdroj: Vlastní průzkum

Další výsledky průzkumu ukázaly, jaký mají žáci názor na zvolení nejvhodnějšího trestu pro agresora. Tuto otázku jsem záměrně zvolila jako otevřenou, abych respondentům nebránila ve vlastních nápadech pro efektivní řešení šikany. Třetina respondentů by jako nejvhodnější trest volila snížený stupeň z chování na vysvědčení, čtvrtina umístění agresora do nápravného zařízení, kde by byl pod dozorem psychiatrů a psychologů, pětina vyloučení agresora ze školy. Významná část respondentů, a to 16 % z nich, by agresora potrestala tělesným trestem, konkrétně by mu oplatila vše, čeho se dopustil na oběti. Poslední skupina, kterou tvoří 7 % žáků, by agresorovi jako trest uložila zakázání všech oblíbených činností, kam patří například sledování televize a používání počítače. Dle mého názoru agresor nepřestane ubližovat druhým, nedostane-li se do stejné situace. Přivozením stejných pocitů strachu by možná pochopil, jak špatnou věc dělá. Většina agresorů si dle mého uvážení není vědoma toho, v jak velké míře ubližuje.

Zdravost vztahů uvnitř jednotlivých kolektivů se ukázala jako pozitivní. Ve třídách 6.B, 7.A a 9.B je se svým kolektivem spokojeno 100 % žáků. Ze třídy 6.D se v kolektivu cítí dobře 86 % žáků a ve třídě 7.B 96 %. Největší zkušenost

s šikanou mají žáci jediné dislektické třídy ze vzorku respondentů - 6.D, kde 36 % z žáků je obětí šikany. Poměrně vysoké procento obětí šikany, a to 32 %, se vyskytuje i ve třídě 6.B, i když zde všichni žáci uvedli, že se cítí v kolektivu své třídy dobře. Ve třídě 7.A se vyskytuje 12 % obětí, v 7.B 13 % a v 9.B 14 % obětí šikany.

Pro šetření problematiky jako je šikana na základní škole není dostačující pouze kvantitativní průzkum. Z tohoto důvodu jsem volila poslední otázku dotazníku jako prostor pro vyjádření názorů žáků k tématu šikana. K této otázce se vyjádřilo 25 % respondentů. Záznam jejich autentických odpovědí jsem vložila do příloh (viz Příloha 2). Názory chlapců a dívek se shodovaly v negativním postoji k šikaně a v přání zavést nějaká pravidla, aby k ní nedocházelo. Dívky na rozdíl od chlapců jsou toho názoru, že pedagogům se mohou svěřit. Chlapci uváděli, že by jim pedagog stejně nevěřil. Oproti výpovědím dívek jsem u chlapců zaznamenala, že šikanu vnímají jako „srabáctví“. Dle těchto výpovědí je patrné, že žáci si nevědí s šikanou rady a že ji vnímají jako něco, čemu nelze udělat přítrž.

Práce „Šikana na základní škole jako důsledek nezdravých vztahů ve třídě“ je ztělesněním mé snahy přiblížit laikům problém šikany se všemi jeho podstatnými aspekty. Naznačuje, jaké situace pomáhají vzniku této nemoci skupin a poskytuje obecné rady, jak jim předejít. Snažila jsem se, co nejvíce rozpracovat každou kapitolu. Jsem si však vědoma toho, že prostor pro rozsahem i obsahem důkladnější zpracování tohoto tématu by mi poskytl útvar svou podstatou rozsáhlejší, například diplomová práce. Přínos této práce spatřuji především v systematizaci základních pojmů, v přiblížení rizikových faktorů, alarmujících příznaků a v nastínění řešení šikany. To může posloužit laické veřejnosti k rychlé a základní orientaci v problému. Jako důležitá vnímám také zjištění, která přinesl můj průzkum, a to, že žáci jsou ochotni šikanu netolerovat a že jsou schopni se svěřit dospělým. V případě mého dalšího studia bych toto téma s největším potěšením pojala komplexněji, jelikož už od doby, co jsem sama navštěvovala základní školu, mám k šikaně velmi záporný vztah. V další fázi zpracování mé studie bych se tedy chtěla dopodrobna zaměřit na řešení šikany, na průběh všech vývojových stupňů šikany, a ráda bych také zjistila, jaká je ochota pedagogů se tímto problémem zabírat. Dále by mě zajímala míra informovanosti rodičů, jelikož právě rodič by měl mít představu o typických projevech šikany, měl by

umět problém rozpoznat, měl by mít důvěru v pedagogy a v okamžiku podezření s nimi neprodleně spolupracovat. Pokud jde o průzkum, ráda bych se také vrátila znovu mezi žáky základní školy a provedla na vybrané třídě test SO-RA-D.

Oproti mým vzpomínkám na léta strávená na základně škole mohu však říci, že doba pokročila a vnímám snahu pedagogů i společnosti něco s šikanou dělat. Boj ale není vyhrán a pořád je co zdokonalovat. Jak už jsem se zmínila v průběhu této práce, velmi mne zaujal film *Klass* (*The Class*, 2007). Po jeho shlédnutí jsem byla plna hořkých pocitů. Tento film přiměje člověka vcítit se do role oběti šikany a soudím, že schopnost vcítit se by mohla být klíčovým preventivním řešením. Kdyby žáci tento pocit okusili, mohli by brát šikanu vážněji.

Završením své dosavadní snahy proniknout více do problému šikany, bych chtěla poslat Dr. Michalu Kolářovi kopii této práce zejména jako poděkování a projev úcty za to za to, co všechno dělá pro oběti šikany. Myslím si, že patří k těm díky kterým, boj naší společnosti se šikanou pokročil.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

1. KOLÁŘ, M. Bolest šikanování – Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách. 1. vyd. Praha, Portál, 2001. 265 s. 80-7367-014-3
2. BOURCET, S. GRAVILLIONOVÁ, I. Šikana ve škole, na ulici, doma – Jak bránit své dítě. 1. vyd. Praha, Albatros, 2006. 72s. ISBN: 80-00-01552-8
3. GAJDOŠOVÁ, E. HERENYOVÁ, G. Rozvíjení emoční inteligence žáků – Prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími. 1. vyd. Praha, Portál, 2006. 238s. ISBN: 80-7367-115-8
4. BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. 1. vyd. Praha, ISV nakladatelství, 2003. 200s. ISBN: 80-86642-08-9
5. POETHE, P. Dítě v ohrožení. 2. vyd. Praha, Nakladatelství G pus G 1999. 188 s. ISBN: 80-86103-21-8
6. TRAIN, A. Nejčastější poruchy chování dětí. 1. vyd. Praha, Portál 2001, 200 s. ISBN: 80-7178-503-2
7. MENSCHIK, T. Videoklipy plné ponížení. *Týden*. 2007, č. 14
8. ERKERT, A. Hry pro usměrňování agresivity. 1. vyd. Praha, Portál 2004, 96 s. ISBN: 80-7178-938-0
9. NOVÁK, T. CAPPONI, V. Sám proti agresii. 1. vyd. Praha, Grada publishing 1996, 123s. ISBN: 80-7169-253-0
10. KYRIACOU, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole. 1. vyd. Praha, Portál 2005, 151s. ISBN: 80-7178-945-3
11. KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 2.vyd. Praha, Portál 2000, 128 s. ISBN:80-7178-409-5
12. ERB, H. Násilí ve škole a jak mu čelit. 1.vyd. Praha, AMULET, s.r.o. 2000, 128 s. ISBN:80-86299-22-8

Internetové stránky

www.silnibeznasili.cz

www.sikana.org

www.minimalizacesikany.cz

www.msmt.cz

PŘÍLOHY

1. Dotazník

Milí žáci, jmenuji se Táňa Vojtová a 3. rokem studuji Sociologii na filosofické fakultě Pardubické univerzity. Tímto Vás žádám o vyplnění následujících otázek. Dotazník je anonymní, nepodepisujte se tedy a odpovídejte prosím co nejupřímněji. Výsledky tohoto výzkumu budou využity pro mou bakalářskou práci, jejíž název je Šikana na základní škole jako důsledek nezdravých vztahů ve třídě.

Děkuji ☺.

Pokyny: pozorně si přečtete otázku a po dostatečném promyšlení zakroužkujte odpověď, která se Vám zdá nejbližší (jde-li o uzavřenou otázku s možnostmi odpovědí), nebo vyplňte (jde-li o otevřenou otázku).

Datum:.....

Třída:.....

- 1) jsi: a) chlapec
b) dívka

2) věk:.....let

3) Máš sourozence? Kolik?

- a) ano,
- b) ne

4) Cítíš se dobře v kolektivu své třídy?

- a) ano, jsme dobrá parta, mám tu hodně kamarádů
- b) ano, mám tu dobrého kamaráda
- c) ne, nemám tu kamarády

5) Jak vypadalo tvé poslední vysvědčení? (na místa vyznačená tečkami napiš, kolikrát se vyskytla známka na vysvědčení)

- a) samé jedničky
- b) prospěl/a s vyznamenáním
- c) sem tam se objevila trojka, a to x
- d) sem tam se objevila čtyřka, a to x
- e) propadl/a jsem zpředmětu/ů

6) Určitě jsi někdy slyšel/a o šikaně. Jak bys tedy vysvětlil/a pojem šikana?

.....

.....

.....

7) Máš ve třídě dobrého kamaráda/kamarádku, který/která by ti pomohl/pomohla, kdyby ti někdo ubližoval?

- a) ano
- b) ne

8) Kdybys viděl/a, jak někdo někomu ubližuje, pomohl/a bys mu?

- a) ano
- b) ne - ze strachu, abych to neschytil taky
- c) ne - nestrkám nos do cizích věcí
- d) ne - jiný důvod

9) Pokud bys chtěl/a šikanované oběti pomoci, s kým by ses šel/šla nejprve poradit?

- a) s třídním učitelem
- b) s ředitelkou školy
- c) se svými rodiči
- d) s rodiči šikanovaného dítěte
- e) jiná osoba:.....

10) Setkal/a ses někdy s šikanou?

- a) ano - byl jsem šikanován
- b) ano - jsem šikanován
- c) ano - viděl jsem, jak někdo někoho šikanuje
- d) ne

Pokud jsi v této otázce odpověděl/a c) ano - viděl jsem, jak někdo někoho šikanuje a d) ne, pokračuj až otázkou č. 16

11) Pokud jsi byl/a v minulosti, nebo jsi stále šikanován/a, o jakou šikanu šlo?

- a) psychickou (nadávky, hanlivé ponižující urážky, posměch, ignorace ...)
- b) fyzickou (násilné bití, kopání ...)
- c) psychickou i fyzickou

12) Jak často ti bylo ubližováno?

- a) každým dnem
- b) párkrát týdně
- c) asi jednou měsíčně
- d) jiná odpověď:.....

13) Mohl jsi/můžeš jít za někým a svěřit se mu, že ti někdo ubližuje/ubližoval?

- a) ano - učiteli
- b) ano - řediteli školy
- c) ano - rodičům
- d) ne

14) Ten, kdo tě šikanoval/šikanuje, byl/je:

- a) chlapec
- b) dívka

15) To, že ti někdo ubližoval/ubližuje je špatné! Proč myslíš, že se to dělo/děje zrovna tobě?

.....
.....
.....

16) Jak si myslíš, že by měl být agresor (ten, co šikanuje) potrestán, aby už nikomu znovu neubližoval?

.....
.....
.....

17) Máš pocit, že kdybys byl/a šikanován/a, že můžeš jít za svým třídním učitelem?

a) ano

b) ne

18) Pokud chceš k tomuto tématu sdělit něco navíc, můžeš zde:

.....
.....
.....
.....

Děkuji za čas strávený při vyplňování tohoto dotazníku a přeji ti hezký den☺!

2. Vyjádření názorů žáků navíc

Tabulka č. 6: Co dívky odpověděly v otázce navíc

Třída	Odpovědi dívek
6.D	0
6.B	<p>Dívka č. 1: „Agresoři by měli dostat krutý trest.“</p> <p>Dívka č. 2: „Agresoři jsou blbí a neuvědomují si, že to ostatním vadí.“</p> <p>Dívka č. 3: „K ot. č. 10: Viděla jsem, jak kluk z 8. nebo 9. třídy ubližoval malému klukovi z 2. třídy, bylo to kousek pod pavilonem C.“</p>
7.A	<p>Dívka č. 4: „Já bych řekla, že máme hodně hodný učitele a že se jim můžeme svěřit.“</p> <p>Dívka č. 5: „Podle mě by se oběť neměla bát to říct a agresor by měl být spravedlivě potrestán.“</p> <p>Dívka č. 6: „Viděla jsem šikanu a vůbec se mi to nelíbilo, řešily jsme to se zástupkyní a učitelkou a pak se to vyřešilo. Znáám i hodně vidím slovní šikanu.“</p>
7.B	<p>Dívka č. 7: „Přestoupila jsem na tuhle školu, a tak si na mě nezvykli.“</p> <p>Dívka č. 8: „Je moc špatné, že se takhle ubližuje, a přála bych si to změnit.“</p> <p>Dívka č. 9: „Rodičům můžu říci vše.“</p>
9.B	<p>Dívka č. 10: „Na prvním stupni jsem byla trochu víc při těle. Proto se mi asi smáli, ale teď je to už v pořádku a mám hodně kamarádů. Jsem docela oblíbená a jsem za to ráda, šikanu bych už nechtěla zažít. Podle mě má právo každý žít svobodně a nikdo nemá právo ho urážet, posmívat se mu, nebo ho fyzicky šikanovat.“</p> <p>Dívka č. 11: „Agresora by měli dát na bojové umění se zaměřením na DO. Bojová umění jsou velice výchovná, ve všech směrech usměrňují, učí slušnosti.“</p> <p>Dívka č. 12: „Šikana by rozhodně neměla být. Člověk pak může mít trauma na celý život.“</p> <p>Dívka č. 13: „Šikana je ošklivá věc, která by se neměla dělat. Agresorovi bych přála, aby zažil to samé co oběť.“</p> <p>Dívka č. 14: „Agresor by se měl cítit stejně jako šikanovaný.“</p> <p>Dívka č. 15: „Kdybych se potřebovala svěřit, napsala bych to a dala do schránky důvěry.“</p>

Zdroj: Vlastní průzkum

Tabulka č.7: Co chlapci odpověděli v otázce navíc

Třída	Odpovědi chlapců
6.D	0
6.B	<i>Chlapec č. 1: „Nejlepší je nevíšmat si agresora, ale občas to prostě nejde.“</i>
7.A	<p><i>Chlapec č. 2: „Za učiteli bych nešel, nic by s tím neudělali!! Ten agresor na to stejně jednou doplatí, že dostane od jiného agresora a nebo od party oběti. Nejvíce mě štve, že když má někdo brýle nebo něco jiného, tak ho některý žáci berou jako jinýho, přitom i brýlatý žák může mít partu takovou, že by se za něj řezala do krve a on by se řezal za ni.“</i></p> <p><i>Chlapec č. 3: „Ten, kdo to dělá, je srab!“</i></p> <p><i>Chlapec č. 4: „Doufám, že už se to nebude opakovat.“</i></p> <p><i>Chlapec č. 5: „Šikana není sranda. Kdyby někdo někoho šikanoval, měl by se nad sebou zamyslet. Je to srabáctví ubližovat slabším.“</i></p>
7.B	<p><i>Chlapec č. 6: „Chtělo by to nějaká pravidla, aby si byli všichni rovni a nevznikala šikana.“</i></p> <p><i>Chlapec č. 7: „Tomu, co šikanoval bych udělal to samé, co on dělal oběti.“</i></p> <p><i>Chlapec č. 8: „Učitel by nic neprásknul, protože by pak šikanovali mě.“</i></p> <p><i>Chlapec č. 9: „Šikanovali mě nejspíš proto, že jsem na tyhle škole od tohohle září.“</i></p> <p><i>Chlapec č. 10: „Kdybych viděl, jak někdo někoho šikanoval, nepomohl bych mu, protože mám jednu ledvinu, a když by mě někdo pořádně uštkl, mohl bych pak skončit na přístrojích.“</i></p>
9.B	<i>Chlapec č. 11: „Učitelce bych se nevěřil, protože nejsem svatoušek a nevěřila by mi. Nikdy není dostatečně velký trest pro agresora, aby přestal.“</i>

Zdroj: Vlastní průzkum